

і

Г Е Н Д Е Р П О Л І Т И К А Д Е Р

Людмила Гусякова, співзасновниця Гендерного інформаційно-аналітичного центру «КРОНА» і його багаторічна директорка, перейшла в інший світ 17 липня 2014 року.

Це число журналу ми присвячуємо її світлій пам'яті.

Невипадковою і символічною є тема випуску – «Гендер і політика», адже це та велика справа, у яку Люда щиро вірила і якій присвятила чимало сил і останні півтора десятиліття свого життя...

ГЕНДЕРНИЙ ЖУРНАЛ «Я»

Журнал виходить із 2003 року

Засновник і видавець:
Гендерний інформаційно-аналітичний центр «КРОНА»

Головний редактор:
Олег Марущенко
oleg.maruschenko@gmail.com

Літературна редакторка:
Олена Малахова
omalakhova@ukr.net

Фоторедакторка:
Ольга Андрусик

Верстка:
Валерій Степанов

Адреса редакції:
E-mail: center.krona@gmail.com

У разі часткового або повного передруку публікацій посилання на журнал «Я», авторок та авторів є обов'язковим.

За достовірність інформації відповідають авторки та автори матеріалів.

Редакція не завжди поділяє позицію авторок та авторів публікацій.

Фінансовий партнер видання:
Фонд імені Гайнріха Бьолля,
представництво в Україні
www.boell.org.ua

**HEINRICH BÖLL STIFTUNG
КИЇВ**

Електронну версію цього журналу, а також попередні номери можна знайти на нашому Гендерному порталі www.krona.org.ua.

На обкладинці використано фото картини української художниці Ксенії Гнилицької «Принцеса Зена в Верховній Раді» (2007-2009 рр.), що експонувалася в рамках проекту «Війна / ВОНА. Осмислення війни з позиції жіночого».

Друк журналу здійснено видавництвом «Новое слово»
Наклад: 500 екз.

ЗМІСТ

Стор.

Ольга Плахотнік
ПАМ'ЯТІ ТОВАРИШКИ 4

«ГЕНДЕРНИЙ ВІДКАТ» ЧИ «ГЕНДЕРНИЙ ПРОРИВ»:
ЕКСПЕРТНЕ ОПИТУВАННЯ 6

Аліна Курлович
«ВІЙНА/ВОНА»: ПЕРЕМАГАЄ ЛИШЕ ЖИТТЯ 9

Ірина Троян
ЖІНКИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ 12

Тамара Марценюк
КРАЩІ ПРАКТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ НА РОБОТІ:
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД І УКРАЇНА 16

СВІТ В НЕРІВНОСТЯХ І ДОСЯГНЕННЯХ 20

Анна Гриценко
КАК ЕВРОМАЙДАН ОТПРАВЛЯЛ ЖЕНЩИН НА КУХНЮ 22

Людмила Струк
ГЕНДЕРНЕ КВОТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕМАСКУЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ
У ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇНАХ 27

Тетяна Карась
ЧИ Є ДЛЯ ЖІНКИ МІСЦЕ У ПОЛІТИЦІ АБО ГЕНДЕРНІ КВОТИ:
БУТИ ЧИ НЕ БУТИ? 31

Ірина Василенко, Валентина Колеснік, Вікторія Мулявка
ВО «БАТЬКІВЩИНА»: БАЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ 35

ПАМ'ЯТІ ТОВАРИШКИ

ОЛЬГА ПЛАХОТНІК

Людмила Гусякова була однією з очільниць «Крони» від часу створення організації, понад 15 років. Себе вона вважала «невидимою лідеркою», маючи на увазі готовність і вміння організувати справу без того, щоб бути увесь час на першому плані, в об'єктивах медій. Але без її внеску, без її самовідданої роботи «Крона», звісно, була б зовсім інакшою.

Я хочу розказати лише про одну якість Людиної вдачі, яка видається мені дуже важливою. Вона була смілива. Відважна. Часом відчайдушна в своїй рішучості.

Ми працювали пліч-о-пліч з Людою десять років. Цей час був сповнений перемогами і поразками, деколи відчаєм, але також – надіями. На початку цього десятилітнього проміжку, у 2002 році, «Крона» була низовою жіночою організацією, що опікувалася долею звичайних жінок Харкова і області в добу економічної турбулентності, насаждала їх знаннями, навичками й упевненістю зустрічати суспільні зміни і ставати успішними в нових умовах. Це були серії тренінгів про лідерство і активне громадянство, правову грамотність і вміння мобілізувати громаду задля важливих справ. Я знаю, що багато випускниць цих неформальних освітніх програм вважають свою зустріч з «Кроною» важливою, інколи доленосною подією.

Але з часом все опукліше поставало питання самовизначення організації в політичному сенсі: ми допомагаємо жінкам вписатися в існуючу систему (слово «патріархат» не звучало, проте саме воно малосся на увазі), чи ми готові перейти до критики системи як такої?

Так перетнулися дороги жіно-

чої організації із гендерною теорією. Не всі з тодішніх членкинь і послідовниць «Крони» виявилися готовими до нової діяльності, нового бачення проблеми, але Люда Гусякова стала саме тією людиною, яка не побоялася

Не у всі повороти «Крона» впливалася плавно. Я була свідкою напружених дискусій усередині команди, гострих перемовин із донорськими та партнерськими організаціями. Тим не менше, «Крона» продовжува-

ризикнути і, фактично, переформатувати діяльність організації. Більше того, тільки за моєї пам'яті таких серйозних поворотів було декілька, і щоразу це був перехід до більш критичної політичної позиції, ніж раніше.

Це був ризик в кількох смислах. А якщо частина команди не погодиться на зміни, чи це не зруйнує організацію? А як бути з напрацьованими іміджем і репутацією? І що скажуть спонсори, раптом вони не підтримають новий курс «Крони»? «Краще – ворог хорошого», – говорили опонентки.

ла розвиватись і рухатись уперед, і це головна заслуга Людиної сміливості.

У 2006-2008 роках в Україні розпочалася й набрала обертів державна гендерна політика, і місцеві органи влади неабияк зацікавилися «Кроною». Кілька заходів було проведено спільно, але цей досвід радше нас розчарував. Чиновництво воліло наповнювати красиві звіти тим, що провела «Крона», але при цьому керувати на власний розсуд, іноді диктувати умови. І тоді саме Люда прийняла безпрецедентне й відважне рішення: «Крона» припиняє співпрацю з орга-

нами влади.

Критики було багато і звідусіль. І навіть у команді «Крони» не було упевненості, що громадська організація в принципі може існувати без підтримки влади. Багато пояснень довелося надавати представницям Фонду (тоді ще Варшавського представництва), який фінансував «Крону»: «Адже хіба НДО не мусять співпрацювати з державою задля ефективної гендерної політики?». «Мусять. Але це має бути рівноправне партнерство. До такого ми готові, але ми не готові бути експлуатованими». Люда стояла непохитно, і ми разом – команда «Крони» – відвоювали право на таку позицію.

З 2009 по 2012 рік «Крона» зайшла на ще один поворот. У програми конференцій та інших «кронівських» заходів поступово почали входити радикальніші теми – критика ксенофобних державних політик, проблематика нерівностей за ознакою сексуальності. Це збігло-

ся в часі з наростанням гомофобних і трансфобних істерик в українському суспільстві, активізацією антигендерних рухів. Відтак «Крона» дедалі більше ставала об'єктом гострих нападів з боку консервативних груп: у кількох

широко розповсюджуваних виданнях «Крону» звинуватили ледь не в геноциді нації через діяльність, спрямовану проти «традиційних сімейних цінностей», а веб-сайт «Крони» зазнав кількох жорстких хакерських атак. У тому, що «Крона» тоді не відступила (а тиск був надмірний!) – заслуга Людиної хоробрості.

Ті, хто знали Люду, дивувалися її винятковим діловим якостям. Вона була прекрасною координаторкою й організаторкою, і могла б зробити блискучу кар'єру в бізнесі чи політиці. Те, що Люда обрала для самореалізації саме громадську діяльність, можна вважати ще одним доказом її великої відваги.

Нарешті, я бачу Людину сміливість також у тому, як вона пішла від нас, як прожила останній рік свого життя: взяти всю відповідальність на себе, кинути виклик тяжкій хворобі відкрито, як борчиня, відважно й відчайдуш-но...

Світла пам'ять тобі, хоробра наша товаришко.

В Європарламенті

«ГЕНДЕРНИЙ ВІДКАТ» ЧИ «ГЕНДЕРНИЙ ПРОРИВ»: ЕКСПЕРТНЕ ОПИТУВАННЯ

У жовтні 2014 року редколегія «Я» запропонувала знаним у гендерній проблематиці експерткам відповісти на два запитання щодо впливу останніх військово-політичних подій та суспільних зрушень в нашій країні на можливі гендерні демократичні перетворення у ній. Ми дуже вдячні нашому експертному колу за цікаві думки й змістовні прогнози, які й наводимо нижче.

1. Чи вплинули військові дії, що відбуваються останнім часом в Україні, на гендерний / феміністичний / ЛГБТ дискурси, і як саме?

2. До чого слід готуватися Україні: очікувати «гендерний відкат» (наприклад, з боку націоналістичних і прорелігійних сил – у вигляді «реінкарнації» відповідних законодавчих або інших ініціатив та проєктів) чи можна сподіватися на проєвропейський «гендерний прорив»?

Що може останньому завадити чи, навпаки, посприяти? І чи вистачить, на Вашу думку, діючій владі політичної волі?

ТЕТЯНА ДОРОНІНА – радниця з гендерних питань Міністра освіти і науки України, докторка педагогічних наук, професорка:

1. Питання воєнних дій надзвичайно болісне та трагічне за своєю суттю. Вони не можуть не позначитися на житті кожної людини; здається, зараз світ та буття – як іще ніколи до цього – поділилися на «до» та «зараз» (а

ТЕТЯНА ДОРОНІНА

дуже хочеться, щоб було «після»). Наукові дискурси у будь-якій сфері також змінюються. А якщо все, що пов'язане із гендером / фемінізмом / ЛГБТ, ніяк не могло подолати межі суспільного маргінесу в мирні часи, то хіба на часі вони сьогодні? Саме таке сприйняття / несприйняття супроводжує визначену тематику в суспільному середовищі. Тобто, виступаючи за толерантність, ми неминуче опиняємося у пастці невідповідності; виступаючи за активність, дієвість – скочуємося до агресивності, і середини зараз не буде.

Можливо, сьогодні слід переосмислити саме розуміння гендеру (та пов'язаних із ним концептів). Ми вже чули, що власне гендерна ідеологія призвела до підвищення пенсійного віку жінок (що тут жодним чином не має зв'язку, ця прив'язка була зроблена навмисне, із метою дискредитації гендерної ідеології, і це мало свої наслідки). На жаль, час буде породжувати нові фейки. І чи можна, і чи слід зараз говорити про мілітаризацію свідомості хлопців / чоловіків як негативну рису, що штовхає їх на необдумані та ризиковані дії? Чи, можливо, варто наголошувати на тому, що боротьба за гідність та честь не є виключно чоловічою рисою. І прикладів тут зараз чимало. А той, хто переіграв у «війнушку» в дитинстві, не вийшов із цього стану й у дорослому віці та розпалює вогнище, переплутав світ фантазій із людським світом. Альфа-самець, позбавлений фемінінної емпатії.

Можу лише припустити, що гендерна тематика відійде виключно у політичну площину; феміністична – буде розвиватися лише в активних (інколи радикальних формах), а ЛГБТ ще більше цькуватимуть.

2. Одна з найперших і найголовніших дефініцій поняття «гендер» безпосередньо пов'язана із поняттям «влади». Особливості розвитку гендерних студій на вітчизняному просторі – наочне свідчення цього зв'язку. Навіть невеликі просування у бік демократичного устрою збуджують, пошквляють гендерні тенденції, і навпаки – їх гальмування – один з проявів державної переорієнтації у бік тоталітаризму. Отже, «прорив» можливий лише за

умов «прориву» соціального. На жаль, соціальна нестабільність не дає надії на гендерну інтенсифікацію, у законодавців – інші пріоритети, що і виправдано, і очікувано. В останній виборчій кампанії до Верховної Ради не було жодної ідеї, яка б мала гендерну наповненість. Хоча найбільш «просунуті» партії у своїх агітаційних роликах пробують переігровувати жіночі та чоловічі обличчя, тим самим промовляючи – «у нас гендерної проблематики у владі не існує».

Здається, не слід очікувати прориву від владних структур, але певні зрушення все ж відбуваються. Міністерство освіти і науки України підтримало ініціативу Всеукраїнської мережі осередків гендерної освіти про створення при МОН відповідної робочої групи, визнало необхідність існування інституту радництва, і тут саме наша спільнота повинна продемонструвати свою єдність – «зрушення» перетворити на «прорив». Легітимізація та втілення гендеру в наукову, зокрема, освітянську думку, як і раніше, повністю залежить від конкретних особистостей, які перебувають при владі. Звісно, новий закон «Про вищу освіту» декларує більшу автономію вищих навчальних закладів, проте вона позбавляє МОН адміністративного втручання. МОН підтримує НАШІ дії та ініціативи, але для цього необхідна згуртована робота на відпрацювання плану дій освітянської гендерної спільноти у здобутті очікуваного результату. Саме цього сьогодні не вистачає. Нам слід усвідомити: не треба нічого чекати, треба об'єднуватися та діяти.

ОЛЕНА ШЕВЧЕНКО – виконавча директорка громадської організації «Інсайт»:

1. Питання досить широке та багатовекторне, адже подій, які передували початку воєнних дій, було багато. З початку Майдану я пов'язую важливий показник розвитку самосвідомості громадянського суспільства: людей більше не влаштовувала та система, яка панувала в Україні, система, що пригнічувала розвиток.

Під час Майдану люди змогли самоорганізуватись та вибудувати майже горизонтальну систему взаємодопомоги та взаємодії, що, звичайно, дуже феміністично. Але те, що відбулося згодом – той вибух сексизму та дискримінації меншин, можна порівняти з намаганням системи повернути собі важелі впливу. Спочатку це транслювалося з

ОЛЕНА ШЕВЧЕНКО

трибуни, де виступали лідери «опозиції» та священики, далі почало поширюватись у маси. З'явилися сексистські оголошення, на кшталт «Місце жінки на кухні». Медіі почали вимальовувати картинку «справжнього героя», звичайно ж, чоловіка на барикаді зі зброєю, який захищає свою країну, родину, жінку. Звідси й той спалах примітивного патріотизму, коли достатньо просто розмежувати на «своє» та «чуже». Тому, на мій погляд, події останнього року та воєнні дії, що розгорнулися на Сході України, виявили той традиціоналістичний примітивний спосіб упорядкування державної системи, де для того, аби мобілізувати спільноту, треба лише обмалювати «ворога». А коли «ворог» мілітаристичного дискурсу піде, ця система «свій» / «чужий» почне працювати на пошук «інакших» у своєму суспільстві. Такими «інакшими» будуть люди з іншою сексуальною орієнтацією, громадянством, кольором шкіри тощо.

2. З одного боку вибір «Європейського вектору» – це крок уперед для України. Але якщо уважніше проаналізувати ситуацію, стане помітно, наскільки сильно зростає рівень ксенофобії до різних груп усередині країни, не говорячи вже про групу «росіяни». Усе більше людей починають ненавидіти усіх переселенців і людей, що жили на сході України. Ми бачимо законодавчі спроби обмежень прав та свобод людини, що виправдовуються «праведною метою» – військовим конфліктом. Люди починають звертати увагу не на факт насильства, а на те, з якої сторони це насильство мало місце (з «нашої», чи з «їхньої»). Це дуже загрозливі тенденції, на які треба системно реагувати вже зараз.

КАТЕРИНА ЛЕВЧЕНКО – президентка Міжнародного жіночого правозахисного центру «Ла Страда – Україна», докторка юридичних наук, професорка:

1. Будь-які соціальні зміни впливають на будь-який дискурс. А в Україні не просто зміни – війна, агресія, анексія територій, вбивства та смерті військових і мирних людей, більш ніж півмільйона внутрішньо-переміщених осіб.

У суспільстві з'явилися і стали важливими та актуальними нові гендерні ролі чоловіків – воїни, захисники країни. Жінки також включені в нові соціальні реалії – вони активні в збиранні коштів для військових, оснащення батальйонів, гуманітарної допомоги, розміщення та забезпечення вимушених переселенців. Жінки беруть участь і у воєнних діях. Тож говорити про те, що гендерний дискурс «активізувався» по відношенню до чоловіків, і залишає жінкам соціальну пасивність, було б некоректним. Приклад Надії Савченко, її мужня поведінка, є не тільки символом незламності України, але є важливим для просування ідей гендерної рівності.

Для того, щоб в гендерному дискурсі не наростали дискримінаційні по відношенню до жінок тенденції, необхідна активна робота з політикумом, журналістською спільнотою та громадськими організаціями, які не вбачають у правах людини прав жінок. А таких, на жаль, більшість.

2. Імовірно за все, на мою думку, можемо очікувати «гендерний відкат». Реакційні сили різних політичних кольорів, які притихли після Революції Гідності, із страхом очікуючи на свою подальшу долю, побачили повну без-

КАТЕРИНА ЛЕВЧЕНКО

карність за свої дії. Ідеї Майдану «Права людини понад усе», європейські цінності, які об'єднали українське громадянство, залишаються десь у минулому. Крок за кроком їх зраджують самі лідери Майдану, борючись за владу, за свої місця в ній. А це означає, що знову можна розповсюджувати свої реакційні, реваншистські, брехливі ідеї, маніпулювати громадською свідомістю. Розв'язана Росією реальна війна проти України доповнюється продовженням війни не менш страшної – психологічної та інформаційної, спрямованої на розум та душі людей. Серед тем, навколо яких буде відбуватися маніпулювання свідомістю, – ідеї гендерної рівності, ювенальної юстиції, гомосексуальності, прав сексуальних меншин.

Завадити «гендерному відкату» може тиск міжнародних організацій та міжнародного співтовариства, жорсткі вимоги до українського Уряду та політиків щодо важливості дотримуватись гендерної рівності. Також активна підтримка громадських організацій, особливо жіночих. А причинами «гендерного відкату» можуть стати активна діяльність політичних партій проросійської та правої орієнтації, втручання в українські справи російських політиків та Московського патріархату, втручання церкви в суспільні справи, її активну пропаганду так званих «традиційних цінностей», у які жодним чином не вписуються права жінок та гендерна рівність.

Що стосується діючої влади, у неї немає політичної волі для «гендерного прориву». Вона вже мала можливість продемонструвати відданість ідеям прав людини та гендерної рівності під час виборів до Верховної Ради – ввести обіцяне гендерне квотування в партій-

них списках. Але цього не було зроблено. Далі можна знов очікувати порожні обіцянки або політичні симулякри. Тож громадським організаціям та активістам і активістам не можна згортати своєї діяльності і не слід очікувати суттєвих досягнень.

ЮЛІЯ СТРЕБКОВА – заступниця голови Комітету з науки та інновацій Громадської ради Міністерства освіти і науки України, кандидатка філософських наук, доцентка:

1. Звісно, події такого масштабу не могли не вплинути на суспільство в цілому, міжгендерну взаємодію і особистісні орієнтири громадянства. Україна була усвідомлена як цінність, протистояння агресору сконсолідувало суспільство, бо європейський вибір та цінності постали як усвідомлена потреба великих мас. Це, у свою чергу, знівелювало пропаганду патріархатних цінностей «Русского мира». Системи цінностей більшості населення України та росіян і надалі розходяться, зокрема й у гендерному аспекті, і це дає підстави говорити про перманентний ціннісний конфлікт, що загрожує продовженням інформаційної війни та посиленням агресії.

ЮЛІЯ СТРЕБКОВА

ЛГБТ-рух під час Майдану показав дуже зрілу громадянську позицію. Поряд із виданням інформаційних матеріалів, утворенням та реєстрацією нових організацій, як, наприклад, Health and Protection Lesbian Gay Bisexual and Transgender, цікавими є і особисті приклади (як-от діяльність члена однієї з відомих ЛГБТ-організацій, який зробив камінг-аут у прямому включенні з Май-

дану).

Можна прогнозувати, що гендерна / феміністична / ЛГБТ тематика досліджень зміниться у контексті інтерсекційності. В академічних колах актуальними стануть дослідження гендерних аспектів насилля, наслідків посттравматичного синдрому тощо. Гострою може виявитись дискусія щодо легалізації проституції чи криміналізації клієнта секс-послуг.

Ставлення «гендерної» спільноти до війни доволі амбівалентне. Деякі активістки продовжують зосереджуватись на пошуку сексизму, паралельно набувають сили натхненні лівими ідеями антивоєнні рухи під гаслом виступів проти олігархів. Актуальною є презентація жіночої героїки: Надія Савченко, Марія Берлінська, Аміна Акуєва та ін. З іншого боку, спостерігаємо спроби вплинути на військові та силові структури з боку представниць так званого «державного фемінізму». Тут можна назвати «Ла Страда – Україна» та інші громадські організації, що давно працюють з державним апаратом, є членами громадських рад. Воєнні дії розширили участь жінок у бойових та військових підрозділах, навіть створили певну моду на них і впритул поставили питання про представництво жінок у військових і силових структурах на рівні прийняття рішень. Мирне населення у районах бойових дій – це переважно жінки, літні люди та діти, і зараз ми спостерігаємо сплеск волонтерських ініціатив «від жінки до жінки». Це означає перехід від ідентифікації з жертвою до позиції уповноважування. Дуже цікава практика, яка ще має бути осмислена.

2. Можу спрогнозувати появу певних антигендерних протуберанців у вигляді акцій та законопроектів. Але такі речі лишаться маргінальними, не знайдуть достатньої підтримки і мало вплинуть на загальний стан справ у країні, адже відбудова післявоєнних конфліктів потребуватиме залучення жіночого трудового потенціалу, що може бути вирішене різними шляхами.

Можливість «гендерного прориву» значною мірою залежатиме від нас, від нашої громадянської позиції. Не секрет, що гендерна політика в Україні розробляється силами залучених експертів. Найближчим часом ситуація навряд чи зміниться.

ІЛОНА ФАНТА – редакторка сайту www.povaha.org.ua:

1. Названі чинники точно вплинули на жіночий активізм і якщо не зруйнували певні стереотипи щодо ролі жінок, то принаймні окреслили позитивні зсуви у сприйнятті жінок як лідерок. І хоча війна вважається традиційно чоловічою справою, ці події вивели на передній план і зробили видимими багатьох активісток. Жінки очолюють волонтерські групи, є учасницями жіночих підрозділів добровольчих ба-

ІЛОНА ФАНТА

тальйонів. Також активне жіноцтво робить багато речей для суспільного осмислення значення подій, через які проходить країна (на кшталт проекту Війна/ВОНА).

2. Наша редакційна група має надію, що позитивна динаміка залучення жінок до процесів прийняття рішень прискориться. Принаймні, Президент України у перші ж дні після обрання зазначив, що жінок в українській владі повинно бути більше, і для цього необхідні квоти. Можна сподіватися, що це не пусті заяви. З точки зору практики, Україні доведеться приймати закони, що відповідають вимогам демократичних принципів у сфері прав людини, тому навряд чи буде «відкат». Хоча потрібно розуміти, що сама собою ситуація не зміниться. Треба контролювати владу і підштовхувати її до більш європейських практик, адже європейський вектор нарешті є єдиним. А в Європі з такими гендерними показниками нас, м'яко кажучи, не зрозуміють.

«ВІЙНА/ВОНА»: ПЕРЕМАГАЄ ЛИШЕ ЖИТТЯ¹

АЛІНА КУРЛОВИЧ

У Харкові в партнерстві кафедри медіа-комунікацій Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, проектів «СЛОВА: лекції в Харкові», «АРТ підвал», «Фестиваль відеоарта In Medi Terrapeut» та за підтримки Музею історії жіноцтва, історії жіночого та гендерного руху (GENDER MUSEUM) з 10 до 31 жовтня реалізувався масштабний проект-дослідження «Війна/ВОНА»², присвячений переосмисленню війни з жіночої позиції. Кураторка проекту – Дар'я Придибайло; менеджерка проекту – Оксана Коклонська, координаторка проекту – Лілія Бадеха.

У меня сегодня много дела:
Надо память до конца убить,
Надо, чтоб душа окаменела,
Надо снова научиться жить.

Анна Ахматова «Реквием»

2014 рік запам'ятається Україні, як одна з найтрагічніших сторінок в історії. Неоголошена війна: сльози, розпач, зневіра... Тисячі загиблих і поранених, тисячі завчасно посивілих юнаків, дружин і матерів. Ми бачимо, що країна вже не вчиться жити з війною, вона на тій стадії, коли людина мириться зі смертю. Закриваючи очі на біль і страждання тих, хто пройшли зону так званого АТО, суспільство на межі знищення моральності... «Моя хата скраю – я нічого не знаю»: на жаль, це не лише трансформоване українське прислів'я³, це визначення світогляду багатьох людей на сьогодні. Найбільший розкол – це не «Захід-Схід», це розкол у душах, коли зло превалює

над добром, коли байдужість стає нормою життя. Хтось із мислителів сказав, що «природа не визнає пустки»... Скажіть, а чи можна назвати людину, яка байдужа до смерті, не порожньою?!

Світлим променем для переосмислення сьогоденної реальності, став проект «Війна/ВОНА», у рамках якого були представлені роботи майже 50-ти українських художниць та письменниць, що реалізують текстову та аудіо-, відео- та візуальну репрезентацію арт-об'єктів, сконцентрованих довкола проблематики жіночого досвіду війни. Цей проект закликає до осмислення двох масштабних проблем: виникнення / деконструкція «культури війни», толерування війни суспільством і невизнання жіночого внеску у війну. «Війна в патріархальному суспільстві міцно посіла провідну позицію. Війна є певним легітимним злом для досягнення миру, це таке «необхідне» зло, за допомогою якого досягається мир. Але ми хочемо піддати таку позицію сумніву, бо війна – це не стільки героїство, не стільки захист своєї родини й батьківщини –

залишається на задвірках воєнної епопеї. Ми знаємо такий вислів як «Героям слава!», а «Героїням слава!» звучить набагато рідше, якщо взагалі звучить... Так, на передовій – переважно чоловіки, але ми розуміємо, що жінки теж присутні в цій війні, та їхньому внеску, їхній праці на досягнення миру приділяють набагато менше уваги. Необхідно визнати це, і надати жінкам в історії таке ж місце, як і чоловікам».

Відкриття проекту відбулося у п'ятницю 10 жовтня у ТРЦ Магелан, відвідати арт-простір усі охочі мали можливість до 31 жовтня. Проект-дослідження містив у собі ґрунтовну дискусійну й теоретичну програму, відео-, аудіо-арт, текстові твори та картини, інсталяції, перформанси. У межах проекту також відбувалися екскурсії до музею, воркшопи, дискусія «Осмислення війни з позиції жіночого», лекції «Героям слава»: війна як продовження політики іншими засобами» Надії Парфан, «Жіноче обличчя війни» Тетяни Ісаєвої, «Фемінізм як соціальна теорія і суспільний рух» Тамари Марценюк, «Не/Солодке Насильство – війни роз-

Євгенія Чайковська, інсталяція «Кто-то не прав / Победа»

це у першу чергу насилля. Ті, хто пережили війну, скажуть вам, що війна – це катастрофа... – говорить кураторка проекту Дар'я Придибайло. – Другий вектор проекту – це проблема невизнання жіночого внеску у війну. Жінка

паду Югославії крізь призму феміністичної критики та мистецтва» Надії Чушак, «Рефлексія на війну в перформативних практиках художниць другої половини ХХ століття» Дар'ї Кольцової, «Тріщина в уявленні: мистецтво і

війна» Дмитра Петренка, «Тоталітарний режим і культура. Радянський нон-конформізм як опозиційне мистецтво» Олеси Орлової, «Дружина. Жертва. Мстителька. Зрадниця. Мати. Жінка і війна в епоху Богдана Хмельницького» Андрія Кортнева, «Світові війни ХХ століття в координатах повсякденної культури. Гендер і «візуальний слід» війни» Володимира Тарасова, «Мужність жінки: по той бік оксюморона» Лідії Стародубцевої, «Тіло і війна. Влада, каліцтва, регенерація і біль інших» Дар'ї Придибайло, «Жінка і війна, і те, що після війни» Тамари Злобіної, «Патріархат як спосіб мислення» Юлії Сороки.

Головна мета, заради якої працювали організаторки й учасниці, – привернути увагу, стимулювати переосмислення людьми значення й місця війни у суспільстві. Родзинкою відкриття став Performance Start Over від Krolikovski Art. Ідеєю перформансу було очищення від болю та пам'яті про війну, щоб почати все з початку. В основу був покладений давній язичницький магічний ритуал, суть якого полягала в тому, щоб за допомогою

«мертвої» та «живої» води вивести з фотографій сліди війни: танки, руїни, зброю, могили загиблих...

Авторський колектив перформансу (Олександра Кроліковські та Олександр Кроліковські) так озвучили основну свою ідею: «Війна у нас забрала все, не залишаючи нічого, крім думок про неї. Але якщо бути чесними, то ми самі в цьому винні, тому що привид війни витає над нами вже півстоліття, ми досі святкуємо «день перемоги», вважаємо, що ми перемогли. Однак виграє, перемагає – тільки життя, а ми втратили стільки людей, залишилися тільки кам'яні ідоли – могили солдат... За допомогою нашого Performance Start Over ми хочемо почати все з чистого аркуша, сказати, що ми більше не хочемо війни, ми хочемо миру!».

На жаль, Krolikovsky Art, стерши війну з мольберту, не змогли так

*Забувай її. Ніч степова пахне пилом і кардамоном.
Чебрецем і потом, страхом і сонцем просякли дні
Плакати не зручно, не бажано користуватися телефоном
Там, де зараз ти під чужим вогнем, під своїм кордоном
Не потрібні ці млосні спогади, зовсім ні.
Забування – як видирання із живої шкіри,
Вимагає поруйнування усіх порогів, усіх меж і мір,
Втрати усвідомлення болю, і також віри
Безкінечної і бездонної, ніби чорні діри
Віри в те, що ти забуваєш...*

(Катерина Бабкіна)

**Олександра Кроліковські
(Krolikowski Art),
Performance Start Over.
Фото – Сергій Мальбрук**

Дискусія «Осмислення війни з позиції жіночого»

(окремі цитати):

«Наша історія – це, значною мірою, історія війн. Проте і в сучасному суспільстві війна залишається нормою: цінності сили поширюються далі й далі, відбувається – передусім у медійному дискурсі – героїзація насильства...»

(Тамара Марценюк, кандидатка соціологічних наук, Київ).

«Під час війни медійна увага, як правило, концентрується навколо насильства і дуже рідко висвітлюється щось протилежне. Просто насильство значно краще продається... Історія людства теж не є лише історією війни, це також історія співпраці, взаємодопомоги... Однак про таке нецікаво говорити»

(Надія Чушак, антропологиня, Київ).

«Коли інакші починають трактуватися як вороги – це вже потенційна ситуація війни. Почнеться вона, чи ні – питання часу, а також того, хто раніше з осіб, зацікавлених у війні, використає цю ситуацію».

«З дискурсу війни просто так неможливо вийти. І навіть коли настане перемога, війна насправді не закінчиться. Завданням має бути не перемога як така, а подолання війни, і без знання того, що таке дискурс війни, це неможливо зробити»

(Юлія Сорока, докторка соціологічних наук, Харків).

швидко стерти її покручі в душах деяких людей. На відкритті відбулася сучасна між творчим колективом та невідомою мені компанією, яка поспувала роботу арт-дуету й пізніше погрожує фізичною розправою. Олександр Кроліковські про цей випадок написав емоційний пост у Фейсбуці, який викликав у мистецькій спільноті та серед відвідувачів/ок жваву дискусію, зокрема він написав: «Ці люди залюбки впускають війну в своє місто, тому що для них війна – «это просто вечеринка». Будемо сподіватися, що така відверто агресивна реакція людей буде поодиноким. І наш Харків все ж утримає мирну та гуманну позицію, не зважаючи ні на що!»

Про те, що готова залишити минуле у минулому та йти далі, говорить і Олеся Орлова, авторка відеороботи «Жінки війни». У своїй роботі мисткиня наголошує на тому, що жінка, як правило, орієнтована на творіння, здебільшого вона чекає й молиться. Авторка говорить, що жінки якимось дивом, за допомогою молитви та своїх сліз, допомагають тим, хто на війні. У відеороботі пані Олеся зобразила блукаючих жінок. Ідучи порожніми вулицями, вони натрапляють на написи на стінах: «біль», «хаос», «смерть»,

Бесіда з колективом Krolikovski Art

«війна»... Головною ідеєю, за словами самої авторки, є думка про те, що «ми готові до нового, ми хочемо нового»: *«Дуже важливо минуле залишити в ми-*

робіт виставки, на мій погляд, стала інсталяція Євгенії Чайковської, яка має назву «Хтось неправий / Перемога» (в оригіналі – «Кто-то не прав / Победа»).

Це робота із битого скла (авторка навіть руку собі поранила!). Як зазначає сама пані Євгенія, у цій роботі вона хотіла відобразити насилля зовнішнє і внутрішнє, а також заявити свою антивоєнну позицію: *«...Якщо під будь-яким приводом, буде це громадянський обов'язок чи вигода, нам пропонують знищувати життя – необхідно засудити таку пропозицію. Нам говорять – «наша війна*

нулому і далі йти вперед. Ми повинні розуміти, що саме можемо змінити в ситуації, що склалася, і змінювати це».

Однією з найнеординарніших

– це наш захист» – нас обдурюють заради своїх цілей. Важко уявити, як можна переконати когось ненавидіти й бажати смерті іншим. Тим не менше,

пропаганда працює, успішно створює образ ворога із наших власних уявлень про зло».

Текстові роботи також не залишилися поза увагою. Один із відвідувачів сказав, що література може розповісти більше, ніж будь-який інший вид мистецтва, торкнутися до найглибших почуттів людської душі, і віднайти там саме ті почуття, що нададуть змогу перевтілитися у автора, поринути у спогади, знайти щось для себе. Біля поетичних творів Катерини Бабкіної гості затримувалися не на хвилику, а значно довше.

Виставка творів мистецтва проекту «Війна/ВОНА» справді проникає у серце й примушує замислитися. Складно говорити про естетичну красу й задоволення, адже проймаєшся суттю створеного. Хочеш – не хочеш, а твоя залізна броня, панцир, у якому ховалася душа, розпадається на шматки, залишаючи голу душу, готову сприймати й вбирати у себе досвід і уроки складного воєнного життя. Жінки проти війни, адже вона забирає життя їхніх рідних, близьких, дорогих людей.

Сьогодні безперечно потрібні такі проекти. Для того, щоб усвідомити цей досвід, або просто для того, щоб поділитися своїм болем та жалем. Спостерігаючи за відвідувачами й відвідувачками, я бачила наче б не очікувану реакцію на мистецтво – сльози...

«Ми думаємо, що мистецтво – одна з кращих мов, якою можна обговорювати важливі теми. Вона небагатослівна, але глибоко осмислена. Війна – тема, говорити про яку часто бракне слів. Мистецтво допомагає її зрозуміти, наблизитися до неї і віднайти те спільне, що нас усіх об'єднує. Мистецтво наче наводить чіткий фокус на важливому, залишаючи розмитим те, що не має смислу. А нам усім зараз надзвичайно потрібна чіткість» (СЛОВА: лекції в Харкові).

¹ Більше фото- та відеоматеріалів про проект та відеозапис дискусії «Осмишлення війни з позиції жіночого» можна знайти на сайті ГІАЦ «КРОНА» www.krona.org.ua.

² Більше інформації на сторінці проекту у мережі Facebook за посиланням: https://www.facebook.com/events/288992891291346/?ref_newsfeed_story_type=regular&fref=nf.

³ Мало хто сьогодні знає, але спочатку це прислів'я звучало як «Моя хата скраю, а я нічого не знаю» і відбивало відмінну від сьогоднішньої логіку: я живу на околиці, і раптом щось трапиться, прийде ворог – мою хату палитимуть і грабуватимуть першою, тому я маю бути в курсі всього, що відбувається, стежити за подіями. Втрата одного лише сполучника **а** призвела до трансформації цілої світоглядної складової українства, сьогодні ми трактуємо це прислів'я в логіці «мені ні до чого немає діла, я тримаюся осторонь від подій», що негативно впливає, на нашу думку, і на суспільну свідомість та громадянську активність. Тому, користуючись нагодою, закликаємо нашу читацьку аудиторію мати це на увазі та використовувати у мовленні первинний, продуктивніший варіант, сприяючи переосмишленню громадського активізму.

ЖІНКИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

ІРИНА ТРОЯН

Попри ухвалення Україною ряду нормативно-правових документів і міжнародних угод, склад політичних інституцій демонструє розбіжності між декларованим та реальним станови-

рез що Україна у 2013 р. опинилася на 117 місці в світі за репрезентацією жінок в органах державної влади³. Проте дані результатів місцевих виборів демонструють поступове зростання кількості депутаток у місцевих радах: від 30,2 % у 1994 р. до 46,8 % у 2010 р. (див. рис. 1)⁴. Це є свідченням позитивних зрушень у представництві жінок в органах місцевого самоврядування, їх активної участі у громадському та політичному житті на локальному рівні.

Аналіз керівного складу органів місцевого самоврядування з урахуванням гендерних аспектів демонструє структуру розподілу владних позицій на місцях і наявність вертикальної гендерної сегрегації. В Україні кількість сільських, селищних та міських голів складає 11516, а розподіл кадрового складу виглядає наступним чином: 49,18 % представлені висунутими від партій чоловіками, а інші 50,82 % становлять особи з членством у партії

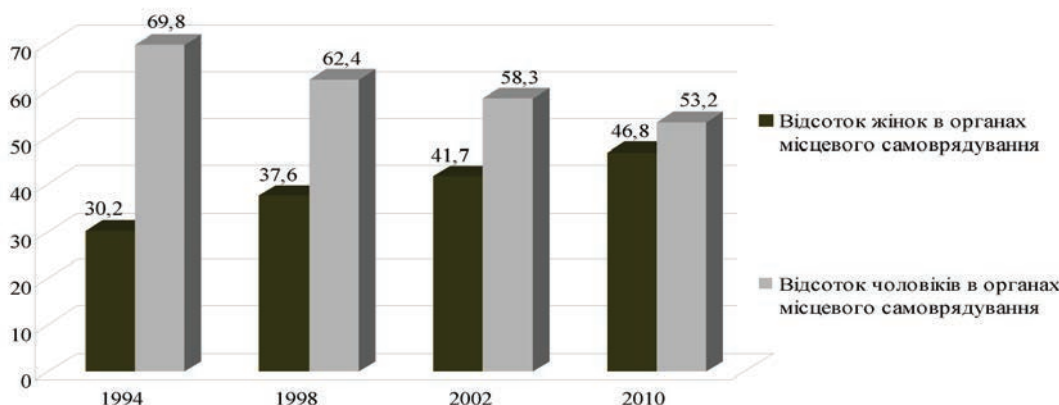
ціал жіноцтва як освіченої та економічно активної частини населення. За даними GEI 2013, Україна мала максимальний показник за рівністю доступу чоловіків та жінок до освіти – 96,1, показник вище середнього за доступом до ринку праці – 66, проте низький за участю жінок у політичній сфері – 41⁵. Наявна система нерівності підкріплюється ідеологічними уявленнями про «природні» або ж «традиційні» ролі чоловіків та жінок у суспільстві, що актуалізує необхідність формування належного рівня гендерної політичної культури та гендерної свідомості для подолання бар'єрів, що перешкоджають участі жінок у політиці⁶.

Ця стаття демонструє сучасні приклади участі жінок у політиці на рівні місцевого самоврядування, що спростовують гендерні стереотипи, засвідчують спроможність жінок успішно виконувати свої обов'язки, привносити нововведення та власний

досвід у вирішенні суспільно-політичних питань. Для аналізу обраний депутатський корпус Нерубайської сільської ради Біляївського району Одеської області, склад якої є гендерно паритетним – з 33 депутатських місць 14 посідають жінки. Гендерні аспекти депутатської діяльності на місцевому рівні проаналізовані на базі фокус-групового дослідження з 7-ма депутатками. Було виявлено, що саме спонукає жінок брати участь у політичному житті суспільства та що є запорукою успішної депутатської діяльності.

Учасницями групового обговорення стали депутатки віком від 30 до 58 років, представлені «молодшою» віковою категорією (дві жінки 30 і 33 років), особами середнього віку (дві 45-річні жінки) та «старшою віковою категорією» – жінками 55-ти, 57-ми, 58-ми років. Кожна з них має вищу освіту (педагогічну, юридичну, технічну). Серед представлених жінок дві – особи пенсійного віку, дві працюють у школі, дві викладають у ВНЗ, одна –

Рис. 1. Відсоток жінок-депутаток у складі органів місцевого самоврядування за результатами місцевих виборів в Україні 1994-2010 рр.

щем жінок у суспільстві за показниками їх впливовості, участі у прийнятті політичних рішень та представленості на вищих посадах в органах державної влади. Заключні коментарі CEDAW¹ в Україні засвідчують наявність вертикальної гендерної сегрегації – «недостатнього представництва депутаток на державних посадах найвищого рівня»². Відсоток жінок у Верховній Раді останнього скликання становить усього 9,4 % (42 депутатки з 445 місць), че-

ях, частка жінок серед яких – 27,6 % (див. рис. 2).

Недостатня представленість жінок на вищих рівнях органів державної влади призводить до неефективності використання людських ресурсів, оскільки жінки віддають чоловікам право репрезентувати всі сфери суспільства, посилюючи власну економічну та символічну залежність. Такий розподіл влади та впливу в суспільстві є невинуватим з огляду на потен-

бухгалтерка приватного підприємства. Термін їх перебування на посаді варіюється в межах від 1 до 12 років⁷.

Зміст депутатської діяльності в органах місцевого самоврядування

Специфіка спільнот позначається на змісті та характері депутатської діяльності в органах місцевого самоврядування та створює сприятливі умови для реалізації жінок у публічній сфері.

Життя та побут у селах і селищах

Рис. 2. Розподіл селищних та міських голів за статтю та партійною приналежністю (у %)

є простором регулярної взаємодії людей, об'єднаних почуттям колективної належності, спільним досвідом та інтересами. Оскільки виборчі округи представлені вулицею чи кількома багатопверховими будинками, соціальні мережі депутаток охоплюють увесь електорат, що сприяє їх обізнаності з проблемами колективного та індивідуального характеру, а також змушує працювати в умовах високого контролю та підзвітності.

Окрім виконання обов'язків, передбачених законодавством, основну частину діяльності депутаток становить постійна робота з виборцями та вирішення поточних проблем як інструментального, так і експресивного характеру. Депутатська діяльність жінок – це «повсякденний побут будь-якої сім'ї» (Поліна, 55 р.), оскільки у сфері їх відповідальності перебуває вирішення як суто побутових (робота ліфтів, ремонт водоводу), так і індивідуальних проблем виборців і виборчинь (порушення тиші, заборгованість за комунальні послуги, хвороба, потреба соціальної допомоги). На скарги громадськості депутатки реагують миттєво (інформують уповноважених осіб, проводять роз'яснювальну роботу), а іноді перебирають на себе функції виконавчого комітету чи ЖЕКу. Вони стають посередницями, люблять та організують вирішення конкретних питань: «*Нашим виборцям*

достатньо мати номер телефону депутата, тоді інших номерів – дільничного, електрика, газової служби – і не потрібно... Все і так буде вирішено» (Аліна, 45 р.).

Депутатки зазначають, що їх робота потребує високого рівня емоційної компетентності, оскільки за рукою успішного вирішення питань є ефективна комунікація. Їм найкраще вдається вирішувати питання, що не потребують бюджетних коштів, а тримаються на власній ініціативі чи колективних зусиллях громадськості. Проте часто депутатська робота перетворюється на суто соціальну, оскільки виборці звертаються до депутаток «як до жінок» з потребою психологічної підтримки: «*з деякими питаннями виборці приходять до тебе як до жінки: щодо хвороби, яку не хочуть афішувати, чи сімейних проблем, потребуючи співчуття і*

їм успішно люблять інтереси свого округу, відстоювати інтереси виборців: «*Так, ми крикливі, активні... Зате без нашої участі не вирішується жодне важливе питання»* (Аліна, 45 р.); «*зі скандалами, з боєм відстоювали свою позицію. Він [голова] (прим. – І.Т.) зізнався, що боявся нас, бо кожна сесія була для нього справжньою каторгою, бо ми не мовчали»* (Марина, 45 р.).

Робота на місцях потребує розуміння потреб людей, тому депутатки часто представляють округ впродовж декількох скликань: це забезпечує налагодження якісної комунікації та довіри, накопичення інформаційної бази та соціального капіталу, необхідного для оперативного вирішення поточних проблем. Паритетний склад депутатського корпусу сільської ради засвідчує те, що виборці довіряють жінкам вирішення громадських питань, оскільки в ході місцевих виборів вирішальними є репутація, особистісні риси та результативність роботи під час попередніх скликань.

Сценарії приходу у політичну сферу

Відмінна мотивація приходу жінок у політичну сферу спричиняє різні

«Подвійне навантаження» для депутаток перетворюється на потрібне: крім основної зайнятості на оплачуваній роботі, для них характерне виконання ролей матерів, дружин або бабусь, що поєднується з активною громадською діяльністю у публічній сфері.»

розуміння – на що чоловіки не здатні... Вони більш холоднокровні» (Ірина, 33 р.). Як бачимо, депутатки сприймають чоловіків та жінок як полярні, відмінні категорії, проте такі приклади свідчать і про необхідність належної репрезентації жіночих інтересів та досвіду у політиці.

Депутатська діяльність стимулює жінок до постійного саморозвитку, підвищення рівня компетентності з метою контролю процесу прийняття рішень на сесійних засіданнях сільради. Через наявність у депутатському корпусі мереж неформальних зв'язків та домовленостей, жінки вимушені віднаходити дієві важелі впливу на рішення депутатів чи голови сільради, саме тому публічні виступи депутаток на пленарних засіданнях набувають форми боротьби, а емоційність стає стратегічною зброєю у руках жінок, свідоме використання якої дозволяє

інтереси у громадській діяльності та передбачає різний ступінь ініціативності й наполегливості під час вирішення локальних проблем.

Досвід опитаних депутаток засвідчує відсутність безпосередніх амбіцій або мрій про можливість стати депутаткою. Попри те, що власної ініціативи «піти в депутати» не було, досвід громадської роботи (керівництво профспілковим комітетом на підприємстві, робота у державному секторі) або ж організаційний досвід на локальному рівні (газифікація будинку) засвідчив їх спроможність успішно вирішувати проблеми, продемонстрував їх здібності та управлінські навички. Це сприяло тому, що місцеві посадовці часто самі заохочували жінок спробувати себе у новій ролі, висунути свою кандидатуру на виборах. Такий сценарій засвідчує потребу зовнішнього заохочення жінок, підтвердження «ззовні» їхньої

компетентності та спроможності впо-
ратися з депутатськими обов'язками.
В іншому випадку сумніви та невпевне-
ність стають на перешкоді до самостій-
ного приходу в політику: «Сумнівалася,
що на мене зреагують серйозно, тому
що я молода жінка, боялась, що сприй-
муть не так, як чоловіка» (Людмила,
30 р.).

Деякі депутатки мають родинні
зв'язки з іншими депутатами / депута-
тками в органах місцевого самоуправ-
ління, що по-різному позначається
на характері їхньої діяльності. Напри-
клад, депутатка пенсійного віку, «пе-
рейнявши» владу в окрузі від свого
сина, нинішнього депутата райради,
виконує його символічну ре-
презентацію на місці, не усвідомлює
себе суб'єктом прийняття рішень («Люди
звертаються, інакше його
сприймають – він молодий,
активний») і сентиментально
сприймає свій статус: «Люди
до тебе з повагою ставлять-
ся, і це дуже приємно» (Ганна,
58 р.). Інші дві депутатки ви-
рішили залучитися до полі-
тичної сфери після обрання їх
чоловіків на посади в органи
місцевого самоврядування.
Прихід у депутатський корпус
жінок супроводжувався інте-
ресом до змісту самої діяль-
ності, а надалі – виникненням азарту
у конкурентній боротьбі та бажанням
спробувати свої сили у вирішенні кон-
кретних питань.

Як стверджують депутатки, ді-
яльність в органах місцевого самовря-
дування сприяла переоцінці власних
можливостей, позначилась на їхній
самооцінці та самовпевненості, на ре-
зультативності роботи, спроможності
власними зусиллями ставити питання
та вирішувати їх.

Сім'я, робота та депутатство

Зважаючи на нинішню соціаль-
но-економічну ситуацію в Україні,
двокар'єрна родина є реальністю так
само, як і гендерний контракт «працю-
ючої матері»⁸. Усі депутатки-учасниці
дослідження мають дітей (іноді й ону-
ків), одружені або проживають у гро-
мадянському шлюбі, що передбачає
повсякденне суміщення ними кількох
ролей. Саме тому «подвійне наванта-
ження» для цих жінок перетворюється
на потрібне: крім основної зайнятості

на оплачуваній роботі, для них ха-
рактерне виконання ролей матерів,
дружин або бабусь, що поєднується з
активною громадською діяльністю у
публічній сфері.

Депутатки залучені до вирішення
проблем, які потребують їх оператив-
ного реагування, постійної просторо-
вої чи комунікаційної доступності, а
діяльність базується виключно на гро-
мадських засадах і не передбачає жод-
них пільг, матеріальних виплат чи при-
множення капіталу. До того ж виконан-
ня депутатських обов'язків не регла-
ментоване в часі: «Вихідні – не вихідні,
ніч – не ніч – неважливо...у будь-який
час виборці телефонують» (Ірина,

у родині, дітей». Це свідчить про прі-
оритетність ролі матері та дружини,
оскільки цінністю для них залишається
реалізація у приватній сфері та щастя
в подружньому житті. Імператив ма-
теринських обов'язків є домінуючим
для жінок, що породжує внутрішні до-
кори сумління через постійні наванта-
ження в результаті «потрійної зайня-
тості» та недостатню кількість уваги,
пріділену дітям.

Отже, впливовість у публічній
сфері має позитивний вплив на авто-
ритет жінки у сім'ї та є прикладом ді-
алектичного характеру владних стосун-
ків та співвідношення статусів. Жінки
відзначають наявність поваги від ото-

Депутатки – учасниці фокус-групового дослідження, 2013 р.

33 р.). Активність та реалізація жінок у
громадській сфері потребує підтримки,
тому їхнім чоловікам доводиться
брати на себе виконання репродук-
тивної праці. Часто чоловіки депутаток
долучаються до громадської роботи
(від вивішування оголошень до поли-
вання клумб, ремонту лавок), сприй-
маючи додаткові обов'язки
«з терпінням», оскільки
рішення про депутат-
ську діяльність дружини
було осмисленим і часто
спільним. Наразі жінки
пишаються допомогою
та розумінням чоловіків/
партнерів: «Бути депутатом поче-
сно – для сім'ї добре, чоловік допомагає,
однодумець... – без нього я нікуди, наш
домашній телефон – депутатська
приймальня» (Поліна, 55 р.).

Проте активна залученість жінок
до вирішення громадських проблем
іноді спричиняє психологічне напру-
ження, невдоволення членів сім'ї.
Жінки шкодують про час, «вкрадений

чучючих та близьких, підвищення авто-
ритету на основній роботі та в сім'ї. Ді-
яльність депутаток створює позитивні
рольові моделі, зразки гармонійної та
неагресивної емансипованості, оскіль-
ки засвідчує можливість успішного су-
міщення жінками різних ролей.

**«Сприйняття депутатками себе як
політичних суб'єктів залишається не
актуалізованим та формулюється
крізь лінзи андроцентризму та па-
триархатних цінностей.»**

Статус жінки у політиці

Депутатська діяльність, за слова-
ми жінок, сприяла тому, що вони ста-
ли більш толерантними на роботі та в
особистому житті, гнучкими та дипло-
матичними при веденні переговорів,
навчилися керувати такими рисами, як
принциповість, імпульсивність та емо-
ційність: «ти постійно на виду, і ти
весь час думаєш, як себе поводити, що

сказати» (Поліна, 55 р.).

Під час обговорення депутатки дійшли висновку, що основними рисами депутати/ки мають бути такі: цілеспрямованість, впевненість у собі, нонконформізм, вміння гарно і переконливо говорити, власна точка зору, виваженість, толерантність, стриманість, особлива харизма.

Сприйняття жінками себе як політичних суб'єктів залишається не актуалізованим та формулюється крізь лінзи андроцентризму та патріархатних цінностей. Жінки призвичаєні використовувати латентні важелі впливу на прийняття чоловіками управлінських рішень, стверджуючи що «жінка – це шия, незважаючи на те, що чоловік – голова». Такі погляди видаються рудиментарними для депутаток, влада яких є легітимною, а вони – уповноваженими самостійно приймати рішення як суб'єкти політичної діяльності. Уявлення депутаток старшої вікової когорти про жінок у політиці сповнене стереотипів, що апелюють до біологічного детермінізму та іноді суперечать їх власному досвіду відстоювання інтересів виборців: «У жінки від природи більш широка душа і серце відкрите для оточуючих людей, у чоловіків цього немає взагалі – вони більш вузько спрямовані... Душа в жінок спрямована на красу, спокій, щоб зробити світ кращим» (Наталя, 57 р.).

Використання позитивних суспільних стереотипів щодо рис, властивих жінкам, становить основу стратегічних (хоча й неусвідомлених) технік просування та побудови власного іміджу у політиці: «Жінка в природі – це мати, сестра, жінка – оберіг в Україні, от і ми оберігаємо наших виборців» (Поліна, 55 р.). Такий стратегічний есенціалізм посилює їх позиції серед інших кандидатів: депутатки певні, що з приходом до влади їх приватна сфера, дім розширюється, а «родина примножується», у результаті чого

традиційні функції жінки – догляд, піклування – вони поширюють на свій округ та виборців, а відстоювання їх інтересів схоже на «материнську турботу і захист». Аналогічно, «специфічні, властиві жінкам» риси стають у нагоді під час окреслена переваг жінок над чоловіками: «Так як жінка намагається добре виглядати, вона прагне створити красу і довкола себе – впорядкувати будинок, округ»; «близьких стало набагато більше – сім'я плюс цілий округ» (Аліна, 45 р.).

Депутатки дотримуються «традиційних» уявлень щодо ролі жінок у політиці як «об'єктів-символів», натхненниць, присутність яких в органах влади пояснюється потребою харизми чи краси. Відчуваючи гендерну нерівність, андроцентричний характер владних інституцій і недостатню репрезентованість інтересів жінок у політиці, депутатки не наважуються говорити про суспільний устрій у категоріях домінування-підпорядкування, проте власною поведінкою розв'язують гендерні стереотипи та фонові очікування: «Коли в прокуратуру викликають – то на тебе починають тиснути, бо ти жінка, але потім розуміють, що зайшла далеко не та жінка» (Аліна, 45 р.).

Використання жіночих «чар» (флірту, комунікабельності) іноді сприяє успішному вирішенню питань, проте часто саме статева належність накладає обмеження або ускладнює доступ жінок до владних ресурсів. Явище «скляної стелі» позбавляє жінок доступу до вищих управлінських позицій та сприяє кар'єрному просуванню чоловіків. Жінки виключені із суто чоловічих практик, які дозволяють чоловікам у неформальній обстановці вирішувати питання особистого чи політичного характеру: «Чоловікам легше: розпили шампанське, на полювання поїхали – і все вирішили. А якщо жінка – гарна дружина в сім'ї, то

вона не може скористатися власною «зброєю», бути куртизанкою, і деякі питання вона не зможе вирішити» (Поліна, 55 р.).

Загалом депутатська діяльність в органах місцевого самоврядування є вимогливою, оскільки народні обраниці стають об'єктами безпосереднього контролю громадськості, що потребує від них бездоганної репутації, підкріпленої результативною роботою на місцях. Паритетний склад депутатського корпусу та перебування жінок на посаді депутатки протягом декількох скликань свідчить про те, що виборці довіряють жінкам представництво власних інтересів і вирішення проблем округу. Основою формування політичного іміджу депутаток є їх апеляція до «специфічних жіночих рис», тому «природність» їх турботи про виборців та власний «дім» – округ – стають конкурентною перевагою на виборах. Не зважаючи на традиційні уявлення про статус і роль жінок у політиці, депутатки у своїй громадській діяльності спростовують гендерні стереотипи та очікування, ревно захищаючи інтереси громади та приймаючи виклики політичної боротьби. Громадська активність жінок, їх публічний статус та символічна влада сприяють встановленню більш егалітарної моделі взаємин у родині та перерозподілу обов'язків між членами подружжя, а навантаження жінок у публічній та приватній сферах виправдовується почуттям моральної задоволеності та реалізованості, основою яких є їх впливовість і авторитетність серед виборців.

¹ Заключні коментарі Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок / Україна / 45 сесія, 18 січня – 5 лютого 2010 р. – 10 с.

² Заклучні коментарі Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок / Україна / 45 сесія, 18 січня – 5 лютого 2010 р. – 10 с.

³ Women in National Parliaments / [Inter-Parliamentary Union]. – Режим доступу: <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>.

⁴ Некряч А. Гендерний підхід у місцевому самоврядуванні: здобутки, проблеми, перспективи // Політологічні записки. Збірник наукових праць. – 2012. – Режим доступу: <http://zavantag.com/docs/208/index-1084428-1.html?page=12>.

⁵ Human Development Report 2013 / Gender Equality Index / [UNDP]. – Режим доступу: <http://hdr.undp.org/en/statistics>.

⁶ Мельник Т. Гендер у політиці // Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. – К, 2004. – С. 219-265.

⁷ Респондентки для фокус-групового обговорення були відібрані за такими первинними змінними: статусом депутатки, статтю та виборчим округом. Як вторинні змінні виступали вік, рівень освіти, основний вид зайнятості, тривалість роботи у депутатському корпусі, сімейний статус та наявність дітей. Імена депутаток змінені на вигадані.

⁸ Здравомыслова Е.А., Темкина А.А. Социальное конструирование гендера: феминистская теория // Ведение в гендерные исследования. Ч. 1: Учебное пособие. – СПб., 2001. – С. 147-173.

КРАЩІ ПРАКТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ НА РОБОТІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД І УКРАЇНА

ТАМАРА МАРЦЕНЮК

Успішне впровадження і регулювання гендерних відносин у суспільстві передбачає утвердження цінності гендерної рівності, недопущення дискримінації за ознакою статі, забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень (у першу чергу – на ринку праці та у сфері політики), надання рівних можливостей для жінок і чоловіків щодо поєднання професійних і сімейних обов'язків. Забезпечення гендерної рівності у професійній, робочій сфері доцільно розглядати на *трьох рівнях аналізу* – макро-, мезо- і мікрорівнях.

Макрорівень стосується впровадження міжнародного і національного законодавства стосовно рівних прав і можливостей. Проблема на макрорівні регулювання гендерних відносин на ринку праці в Україні є суперечливою. З одного боку, було прийняте основне законодавство із гендерної рівності. З іншого боку, на практиці ситуація із гендерними відносинами на ринку праці залишає бажати кращого. Розгляньмо приклади.

Україна ратифікувала усі основні Конвенції Міжнародної організації праці (МОП), такі як: Конвенція № 100 про рівне винагородження чоловіків та жінок за рівноцінну працю (1951 р.), Конвенція № 103 про охорону материнства (переглянута) (1953 р.), Конвенція № 111 про дискримінацію в галузі праці та занять (1958 р.), Конвенція про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками № 156 (1981 р.), Декларація МОП основних принципів та прав у світі праці (1998 р.). Також Міжнародним

біуро праці (МБП) за спільної фінансової підтримки Європейського Союзу та МБП було реалізовано *Проект технічного співробітництва «Рівність жінок і чоловіків у світі праці»*¹.

У розвитку законодавства із забезпечення гендерної рівності на національному рівні Україна також досягла значного прогресу. *Конституція України* у ст. 24 гарантує громадянам рівні конституційні права і свободи: «не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками». Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується «наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей... у праці та винагороді за неї; спеціальни-

мих понять, як *рівні права та рівні можливості жінок і чоловіків, дискримінація за ознакою статі, позитивні дії, сексуальні домагання* тощо. Як зазначено в ст. 3, «державна політика щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків спрямована на: утвердження гендерної рівності; недопущення дискримінації за ознакою статі; застосування позитивних дій; забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень; забезпечення рівних можливостей жінкам і чоловікам щодо поєднання професійних та сімейних обов'язків...».

Яким же є результат макрорівневого регулювання гендерних відносин на ринку праці? Розгляньмо лише деякі звіти. У *Національному огляді* (станом на квітень 2014 р.) виконання

ми заходами щодо охорони праці...». У *Кодексі законів про працю України* у ст. 2-1 держава «забезпечує рівність трудових прав усіх громадян незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності, статі, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, роду і характеру занять, місця проживання та інших обставин».

Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005) містить визначення

Пекінської декларації та Платформи дій² серед основних проблем у сфері забезпечення гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок і чоловіків, зазначено, що «актуальним є збереження високого рівня гендерної сегрегації (горизонтальної та вертикальної) на ринку праці».

Дані міжнародних звітів теж свідчать про незадовільну реалізацію гендерної політики в Україні. У *Звіті з людського розвитку* Програми розвитку ООН 2013 р. зазначено,

що Україна посідає 57 місце в індексі забезпечення гендерної рівності³. Відповідно до *Звіту з глобального гендерного розриву 2013 р.*⁴ Україна посідає посередню позицію (64 місце) у вимірі величини гендерного розриву (gender gap) у чотирьох важливих сферах нерівності між чоловіками та жінками: економічна участь, рівень освіти, політичне представництво, сфера здоров'я.

Можливо, це означає, що лише макрорівня недостатньо для успішного впровадження політики гендерної рівності? Зрозуміло, що на мікрорівні прагнень окремих працівниць і працівників теж не достатньо. Доцільно брати до уваги саме *мезорівень* (роботодавці, компанії та організації), на якому теж повинна провадитися політика рівних можливостей. Пропоную розглянути цей рівень на основі прикладів і результатів діяльності в Україні *проекту ЄС «Права жінок та дітей в Україні – комунікаційний компонент»* (2009-2011 рр.), одним із напрямків діяльності якого було встановлення гендерної рівності на ринку праці.

Успішні приклади їх реалізації

рівності. Не всі методи стосуються покарання або засудження дискримінації. Доволі дієвий підхід – поширення так званих кращих практик, тобто, метод «пряника» (на противагу методу «батога»).

Конкурс «Рівні можливості: найкращий роботодавець» (2010 р. і 2011 р.)

5 вільних годин на тиждень для співробітників і співробітниць з дітьми, кімнати матері та дитини і можливість перебування з дитиною на робочому місці, дистанційна робота та гнучкий робочий графік, безвідсотковий кредит на лікування дитини та сприяння її влаштуванню у дитячі заклади – усе це діючі практики українських підприємств, які взяли участь у конкурсі.

Серед завдань проекту були підтримка зусиль українських підприємств у протидії дискримінації за ознакою статі, покращення розуміння питань гендерної рівності на робочому місці, демонстрація успішних у забезпеченні рівних можливостей прикладів українських підприємств

прямів діяльності продемонстрували існуючі практики у забезпеченні рівності співробітників. «В Україні, за оцінками незалежних експертів лише кожне четверте підприємство підтримує своїх працівників у виконанні ними обов'язків по догляду за дітьми», – зазначив Василь Костриця, Національний координатор Міжнародної організації праці в Україні. Проведення конкурсу супроводжувалося бізнес-семінарами для ознайомлення із успішними практиками та перевагами впровадження гендерної рівності на роботі. Як приклад, 7 жовтня 2011 року у рамках проведення конкурсу був організований перший в Україні День бізнес-батьків.

Пропоную кілька прикладів із напрацювань компаній-переможниць у сфері забезпечення гендерної рівності.

Британська Рада в Україні

*Політика рівних можливостей*⁵ передбачає захист людей від невинуватої дискримінації та неупереджене ставлення до певних соціальних груп. Мета політики – чесне

та справедливе ставлення до усіх людей та усунення проявів дискримінації, створення можливостей для їхньої повноцінної участі в житті суспільства та у працевлаштуванні.

Коли Британська Рада звертається до поняття рівних можливостей та розмаїття, то наводить 7 основних сфер: стать, фізичні вади, вік, раса / етнічне походження, релігія і вірування, сексуальна орієнтація, баланс між роботою та дозвіллям. Британська Рада вважає, що дискримінація за будь-яким із цих критеріїв є неприпустимою. Працівники і працівниці можуть виконувати роботу різного виду незалежно від статі. Коли аплі-

Приклад спеціально обладнаної кімнати для годівлі грудьми «на робочому місці»

можуть допомогти зрозуміти важливість проблематики. Існують різні підходи до впровадження гендерної

і поштовх для інших наслідувати їх приклад. Понад 150 українських підприємств і організацій різних на-

канти або аплікантки подаються на роботу (наприклад, викладати англійську в офісах Британської Ради), то

при розгляді заявки керівництво навіть не знає, якого вони віку.

Загалом Британська Рада розробила такі механізми, які підтримують кар'єрний розвиток жінок у цій організації. По-перше, це культура організації, яка стосується історії та ієрархії, робочих годин, балансу між роботою та дозвіллям, стилю менеджменту. По-друге, це всі складові професійного розвитку: набір персоналу, позитивні моделі поведінки, роль лінійного керівництва, заохочування кар'єрного розвитку, поради, коучинг, менторство тощо.

У колективному договорі Британської Ради працівницям та працівникам забезпечується однакова заробітна плата на одному рівні зарплатної сітки, рівний доступ до навчання та професійного розвитку, рівні можливості при відборі та працевлаштуванні. Наприклад, для прийняття максимально об'єктивних рішень члени робочої комісії, які обирають працівників, повинні бути різної статі, віку, національності та посідати посади різних рангів. Британська Рада намагається проводити ефективну політику боротьби із утисками та знущаннями, у тому числі і з сексуальними домаганнями (наприклад, шляхом розгляду скарг в рамках встановлених процедур).

Окрім того, надається 37,5 робочих годин на тиждень, декретна відпустка та відпустка для батька новонародженої дитини, особлива відпустка для навчання, гнучкий графік роботи, тимчасова зайнятість або скорочений робочий тиждень, залучення дітей співробітників і співробітниць до корпоративних заходів (як-от, День дитини в офісі Британської Ради), путівки до санаторію і медичне страхування для працівників/працівниць та членів їх сімей, безвідсоткова позика у разі потреби.

Майкрософт Україна

Зазвичай вважається, що інформаційними технологіями, зокрема, програмуванням, займаються переважно чоловіки. Для компанії Майкрософт питання рівних можливостей та їх розмаїття є актуальним, причому враховуються особливості певної країни. В Україні компанія концентрує увагу на трьох аспектах: рівність між жінками і чоловіками, вікові особливості, люди з особливими потребами. Якщо говорити про стратегію

Майкрософт щодо надання жінкам рівних із чоловіками можливостей, то доцільно виділити три складові: прихід жінок у бізнес, безперешкодна в ньому робота та подальша успішність; культура включення жінок до прийняття рішень; інновації на ринку, співпраця з компаніями, які управляються людьми різного походження.

Стратегія представленості жінок у компанії Майкрософт реалізується шляхом інформування громадськості,

Майкрософт Україна кількість жінок становила 35,6 %, що є високим показником порівняно зі світовими стандартами – 20-30 % жінок у сфері інформаційних технологій.

Ernst & Young – Україна

Різноманітність у будь-якому її прояві (гендерне, вікове, національне, розмаїття думок тощо) – це філософія компанії, її цінність, сильна сторона, а також частина корпоратив-

The JUMP Blog

is a multilingual web portal for advancing women in the workplace with tips and best practices to increase your career prospects and invest in yourself

Головна сторінка порталу для просування жінок на робочих місцях «Jump»

зокрема жінок, щодо можливостей і цінностей компанії. У 2010 році було створено клуб «Відкриваючи вікна» («Opening Windows») для професіоналок⁶, які працюють у сфері управління (причому не лише інформаційних технологій) для обміну досвідом та новими ідеями. Оскільки можливість налагодження зв'язків та створення мереж є важливим питанням, клуб було засновано як платформу для спілкування успішних у професійній діяльності жінок. Формат зустрічей – це, наприклад, бізнес-сніданки, що стосуються різноманітних тем (інновації у житті жінок, розвиток соціальних мереж, розвиток міжнародної кар'єри для жінок, баланс роботи та сімейного життя). Пізніше було запущено програму GLOW (Growing leaders with opening windows), метою якої є виховання молодих лідерок.

Баланс між особистим життям і роботою – інша важлива річ, яку використовує Майкрософт (гнучкий графік роботи, можливість роботи з дому тощо). Станом на 2010 р. у команді

ної культури та бізнес-середовища. Членство в компанії в Україні у 2010 році мали 62 % жінок. Однак серед партнерок і директорок їх було лише 30 %: типова для бізнесу картина вертикальної гендерної сегрегації робочого середовища. Цю ситуацію варто змінювати шляхом упровадження різних механізмів забезпечення гендерної рівності.

У побудові кар'єри, при встановленні рівня заробітної плати тощо усім працівникам і працівницям компанія надає рівні права і можливості. Компанія усвідомлює, що жінка, будучи матір'ю, не завжди має об'єктивну можливість скористатися цими правами. Таким чином, у компанії Ernst & Young було визначено цільову аудиторію – працюючих матерів із дітьми до 14 років. У червні 2010 року компанія провела опитування серед працівниць, у якому взяли участь майже всі жінки. Опитування викликало чималий інтерес серед жінок, які надали низку коментарів і пропозицій. Результати засвідчили, що 94 % матерів, які пра-

цюють, планують і далі будувати свою кар'єру в компанії Ernst & Young; 60 % із них вважають, що вони не підтримують ефективного балансу між роботою та особистим життям; 88 % непокоїть брак часу для своїх дітей.

Після опитування працювала робоча група, яка аналізувала отримані результати. 1 жовтня 2010 року було запущено нові етапи *Програми підтримки матерів, які працюють в Ernst & Young*. По-перше, програма передбачала надання можливості жінкам із дітьми до 14 років використати одну годину протягом робочого дня (п'ять годин на тиждень) на свій розсуд (наприклад, для розв'язання поточних справ, пов'язаних із родиною та дітьми). Окрім того, програма містила гнучкий робочий графік для мам, які працюють; додаткову оплату з перших 12 тижнів відпустки у зв'язку із вагітністю та пологами таким чином, аби сукупний дохід співробітниці (виплата із Фонду соцстрахування та доплата компанії) складав 80 % окладу; додаткові повністю оплачувані 5 днів у зв'язку із відсутністю на роботі через хворобу дитини. Також було розширено програму медичного страхування для вагітних жінок та дітей співробітниць.

Через рік у червні 2011 р. було проведено чергове опитування матерів, які працюють в Ernst & Young. Як виявилось, 77 % респонденток погоджуються, що Програма підтримки мам, які працюють, сприяла більш ефективному балансу між роботою та особистим життям.

Мережеві європейські проекти із підтримки жінок

У країнах Європейського Союзу лише 30 % жінок є власницями під-

приємств. Їм бракує *мережевої підтримки*, і для них не просто здобути фінансові ресурси для підприємницької діяльності, зокрема, в часи кризи. Таким чином, Європейська Комісія вважає за доцільне надавати жінкам підтримку як у процесі започаткування бізнесу, так і протягом його розвитку.

*Мережа європейського підприємництва*⁷ нараховує 600 партнерів у 49 країнах та надає послуги для більше ніж 2,5 млн. малих і середніх бізнесів. Мережа європейського підприємництва допомогла 55 % своїх членів вийти на нові ринки. Зокрема, шведська підприємниця Крістіна Каллур шукала постачальника сировини для дитячого харчування, у якому не використовується молоко. Мережа запросила її відвідати Китай. Візит виявився успішним – нового постачальника було знайдено.

*Мережа жінок-послів підприємництва*⁸ була створена у 2009 році і наразі налічує 270 учасниць із 22 країн. Мережа передбачає менторську підтримку для жінок у підприємстві. Наприклад, жінки, які мають певний досвід підприємницької діяльності, діляться ним із тими жінками, які прагнуть почати свою справу. Знову ж таки жінки мають можливість налагодити зв'язки, мережі та перейняти досвід підприємницької діяльності інших членкинь.

Соціальна підприємниця Ізабелла Ленардузі у 2006 р. започаткувала *Портал для просування жінок на робочих місцях*⁹. Ресурс пропонує жінкам практичні інструменти, що допомагають їм реалізувати свої професійні та особисті прагнення, а також підтримує компанії та організації, які

хотіли б сприяти вирішенню гендерної проблеми в управлінні.

Гендерний план АТ «Оболонь»

Ще один приклад упровадження політики гендерної рівності на рівні компанії стосується розробки так званого *гендерного плану*. Корпорація «Оболонь» стала одним із перших підприємств в Україні, що розробило власний гендерний план¹⁰. Проект реалізовувався у рамках Проекту «Рівність жінок і чоловіків у світі праці». Це конкретний план дій, розроблений на основі гендерного аналізу діяльності підприємства, із чіткими індикаторами досягнення цілей і часовими рамками. Серед основних цілей гендерного плану такі: запобігання гендерній дискримінації під час прийому на роботу; забезпечення рівноправності при оплаті праці за рівноцінну роботу та рівних умов під час просування по службі не залежно від статі, рівного доступу до навчання і підвищення кваліфікації; дотримання балансу між професійною діяльністю та сімейним життям тощо.

Замість висновків

У політиці на рівні компанії, як уже не раз зазначалося, важливим є забезпечення дружнього до сім'ї робочого середовища¹¹. Це допоможе, передусім, розв'язати проблему так званої «бігової доріжки для матерів»¹². А також надасть змогу більш активно залучити чоловіків до так званої доглядової праці. Також важливо підтримувати цінність гендерної рівності фінансуванням, виділяти кошти на її реалізацію.

¹ Проект Рівність жінок і чоловіків у світі праці – Режим доступу: <http://www.gender.ilo.org.ua/Pages/about.aspx>.

² Україна. Національний огляд виконання Пекінської декларації та Платформи дій (1995 р.) та заключних документів двадцять третьої спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН (2000 р.) у контексті двадцятої річниці четвертої Всесвітньої конференції зі становища жінок та ухвалення Пекінської декларації та Платформи дій у 2015 р. Квітень 2014 р. – Режим доступу: mlsp.kmu.gov.ua/document/161464/t.doc.

³ Human Development Report. Table 4: Gender Inequality Index. – Режим доступу: <https://data.undp.org/dataset/Table-4-Gender-Inequality-Index/pq34-nwq7>.

⁴ Hausmann R. The Global Gender Gap Report 2013 / Ricardo Hausmann, Laura D. Tyson, Yasmina Bekhouche, Saadia Zahidi. – Geneva: World Economic Forum, 2013. – 388 p. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GenderGap_Report_2013.pdf.

⁵ Рівні можливості та розмаїття, Британська Рада. – Режим доступу: <http://www.britishcouncil.org.ua/about/equal-opportunity-diversity>.

⁶ «Майкрософт Україна» відкриває Клуб інноваційних жінок «Opening Windows». – Режим доступу: <http://www.microsoft.com/ukraine/news/issues/2010/12/opening-windows.mspx>.

⁷ Enterprise Europe Network. – Режим доступу: <http://een.ec.europa.eu/>

⁸ European Network of Female Entrepreneurship Ambassadors. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/women/index_en.htm.

⁹ Jump: Web Portal for Advancing Women at the Workplace. – Режим доступу: <http://www.blogjump.eu/>

¹⁰ Корпорація «Оболонь» впроваджує гендерний план, новини від 29.06.2011. – Режим доступу: http://obolon.ua/ukr/press/news/?news_id=405.

¹¹ Марценюк Т. Відповідальне батьківство та гендерна рівність // Інформаційно-просвітительське видання «Я», Харьковская женская организация «Крона». – 2008. – Спецвыпуск «Новые роли для украинских женщин». – С. 12-13.

¹² Марценюк Т. Гендерована робота: як ринок праці та хатня робота конструюють гендер (Розділ 5) // Гендер для медій: підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей / за ред. М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманової. – К.: Критика, 2013. – С. 77-96.

СВІТ В НЕРІВНОСТЯХ І ДОСЯГНЕННЯХ

ПРЕЗИДЕНТКУ ЛИТВИ ОБРАЛИ ЛІДЕРКОЮ СВІТУ

Президентка Литви Даля Грібаускайте на засіданні Ради жінок – світових лідерок, що відбулося в Нью-Йорку, була обрана її головою. Рада, яка заснована у 1996 році, об'єднує найуспішніших жінок. Її мета – заохочення жінок до більш активної участі у процесах прийняття найважливіших рішень у законотворчості, на ринку праці, а також сприяння підвищенню якості демократії в усіх країнах світу.

Зараз до Ради входять 48 членкинь і правління, і протягом чотирьох років її очолюватиме глава Литви. Даля Грібаускайте змінить на цій посаді президентку Фінляндії Тар'ю Халонен. Членкинями Ради також є Федеральна канцлерка Німеччини Ангела Меркель, прем'єрка Данії Хелле Торнінг-Шмітт, президентка Республіки Корея Пак Кин Хе, президентка Бразилії Ділма Роусефф.

Як зазначила пані Грібаускайте, її обрання на пост голови Ради є оцінкою лідерства Литви. Подальша діяльність президентки в цій Раді надасть Литві можливість ще більше підвищити свою роль у світі і брати активнішу участь у діяльності щодо поліпшення становища та заохочення лідерства жінок.

Литва – одна з країн ЄС, в яких жінки посідають близько 40 % керівних позицій в державних структурах, а розрив між кількістю працюючих чоловіків і жінок в Литві – один з найменших у ЄС.

ЕММА УОТСОН ВИСТУПИЛА У ШТАБ-КВАРТИРІ ООН З ПОТУЖНОЮ ПРОМОВОЮ З НАГОДИ СТАРТУ КАМПАНІЇ «HEFORSHE»

20 вересня голова ООН Пан Гі Мун та актриса Емма Уотсон запустили одну з найбільших кампаній солідарності з жінками. Рух «HeForShe» (Він за неї), покликаний протягом року залучити не менше мільярда чоловіків, юнаків та хлопчиків до боротьби за гендерну рівність. Кампанія охоплює такі проблеми, як рівна оплата праці чоловіків і жінок, здобуття освіти африканськими дівчатами з сільської місцевості та багато інших. Пан Гі Мун зазначив, що проблеми, які прийнято вважати «жіночими», насправді виявляються «чоловічими». Глава ООН нагадав, що кожна третя

жінка в світі стає жертвою насильства, і що найчастіше кривдниками виступають саме чоловіки.

Емма Уотсон, віднедавна посланниця доброї волі ООН, виступила з неймовірно потужною промовою з нагоди старту кампанії. Важливою частиною виступу стало звернення акторки до чоловіків: «Я хочу, щоб чоловіки вступили у цю боротьбу для того, щоб їхні доньки, сестри та матері змогли бути вільними від упереджень, а також для того, щоб їхні сини могли дозволити собі бути чуйними та людяними, й таким чином стати більш щирою та цілісною версією самих себе».

ПЕТРО ПОРОШЕНКО ЗА ТЕ, ЩОБ ДАТИ ЖІНКАМ БІЛЬШЕ ВЛАДИ

Президент України Петро Порошенко поставив завдання міністру закордонних справ Павлу Клімкіну збільшити кількість амбасадорок, які очолять українські дипломатичні установи. «Потенціал, освітній і професійний рівень українських жінок є надзвичайно високим, і це варто враховувати владі в реалізації кадрової політики», – зазначив Президент під час зустрічі з народними депутатками, членкинями міжфракційного об'єднання «Рівні можливості».

Глава держави зазначив, що підтримує ідею про введення гендерних квот у виборчому законодавстві. «Важливо проаналізувати, законодавчо врегулювати та забезпечити підвищення ролі жінки не тільки в суспільстві, але й в управлінні державою», – підкреслив він. «Євроінтеграція диктує необхідність більшої присутності жінок в усіх

гілках влади», – сказав П. Порошенко.

«ТУФЛЯ НАСУВАЄТЬСЯ»: ТУРЕЦЬКІ ЖІНКИ ПРОТИ СЕКСИЗМУ

Айлін Назліака, депутатка парламенту Туреччини, під час засідання виступила з різкою критикою сексизму, який надзвичайно поширений в Туреччині. У промові вона погрожувала кинути одну зі своїх туфель в іншого депутата: «Клянуся богом, внутрішній демон каже мені зняти одну з туфель і кинути в Вас. Але я уважно подивилася на свою туфлю і уважно подивилася на Вас, і думаю, що це того не варте». В ісламі кидання взуття в іншу людину або демонстрація підшви черевика вважається однією з найбільших образ.

Натхненні промовою пані Назліаки, туркені почали розмішувати в соцмережах фотографії своїх туфель з хештегом #geliyorterlik, що приблизно перекладається як «туфля насувається». Згодом до них приєдналися і жінки з інших країн.

Поширений в Туреччині сексизм став однією з найбільш обговорюваних проблем після того, як віце-прем'єр країни в кінці липня закликав жінок не сміятися голосно в громадських місцях. У відповідь жінки почали розмішувати в соцмережах знімки, на яких натхненно сміються, з хештегом #direnkahaha («опір сміхом»).

СТАМБУЛЬСКАЯ КОНВЕНЦІЯ СОВЕТА ЕВРОПИ ВСТУПАЄ В СИЛУ

1 августа вступила в силу Стамбульська конвенція – поворотний в історії договір Ради Європи, посвящений предупреждению и борьбе

бе с насилієм в отношении женщин и бытовым насилієм.

Насиліє со стороны близкого партнера является одной из основных причин неслучайных смертей, травм и инвалидности женщин. В недавнем исследовании ООН говорится, что бытовое насиліє со смертельным исходом составляет 28 % всех умышленных убийств в Европе. 89 % погибших женщин в Албании погибают от рук партнера или члена семьи, в Швеции – 80 %, в Финляндии – 74 %. Если же посмотреть на бытовое насиліє без смертельных исходов, то и эти цифры ужасающи: например, в Украине в 2013 году зарегистрировано 160 000 случаев бытового насилія в отношении женщин. Исследование также показало, что 68 % украинок страдают от насилія в семье.

Кроме бытового насилія, Стамбульская конвенция фокусирует внимание на проблемах преследования, сексуального домогательства, сексуального насилія и изнасилования.

Конвенция исходит из интересов жертв и содержит комплексный набор практических инструментов, призванных улучшить механизмы социального реагирования. Она должна способствовать прекращению насильственных браков, практики обрезания женских половых органов, насильственных абортов и стерилизации. Документ возлагает ответственность за предупреждение насилія, защиту жертв и наказание лиц, совершающих акты насилія, обязывает принять меры, необходимые для формирования соответствующей комплексной политики, предусматривает создание мониторингового механизма для обеспечения эффективного выполнения ее положений.

РЕДАКТОРКУ ИРАНСКОГО ЖЕНСКОГО ЖУРНАЛА БУДУТ СУДИТЬ ЗА ФЕМИНИЗМ

Шахлу Шеркат, журналистку, редакторку женского журнала Zanan-e Emruz («Женщина сегодня»), привлекут к суду за пропаганду феминистских идей и сотрудничество с антиисламистскими группировками. Ранее Ш. Шеркат возглавляла журнал Zanan («Женщина»), который семь лет назад был закрыт администрацией президента страны. Тогда Ш. Шеркат обвинили в создании ложного мрачного образа Иранской Республики и в навязывании западных нравов иранским жен-

щинам, что противоречит исламскому учению и оскорбляет его.

В мае 2014 года в надежде, что при президенте Хассане Рухани в стране будет свобода прессы и укрепление прав женщин, Ш. Шеркат создала новый женский журнал Zanan-e Emruz, который стал более нейтральной платформой (с соблюдением этических и

религиозных канонов) для женского диалога. Но недавно в государственных СМИ вышло новое обличение деятельности журналистки, смысл которого в том, что «бывших феминисток не бывает», и что Ш. Шеркат продолжает следовать своим прежним убеждениям.

В УКРАИНЕ НАСЧИТАЛИ ЛИШЬ 7 % ЖЕНЩИН НА РУКОВОДЯЩИХ ДОЛЖНОСТЯХ

Credit Suisse составил новый отчет о количестве женщин, занимающих руководящие должности в разных странах. Согласно полученным данным, страны с самым низким процентом женщин на руководящих должностях – это Япония (1,6 %) и Пакистан (1,5 %). Лидирующие же позиции занимают скандинавские страны. Например, 39,7 % на руководящих постах в Норвегии – женщины. При этом в США – только 13,7 %. В Украине этот процент еще ниже – всего 6,7 %.

МИРОТВОРЧЕСКУЮ МИССИЮ ООН ВПЕРВЫЕ ВОЗГЛАВИТ ЖЕНЩИНА

Генерал-майор из Норвегии Кристин Лунд назначена главнокомандующей Вооруженными силами ООН по поддержанию мира на Кипре. 56-летняя Лунд стала первой женщиной на этом посту. Под командованием норвежки – почти тысяча «голубых касок».

С 2009 году Лунд – также в качестве первой женщины в истории – возглавляет Национальную гвардию Норвегии. За ее плечами – 34-летний опыт службы в норвежских вооруженных силах, а также в составе сил ООН,

в частности, в составе миссий ООН в Ливане и бывшей Югославии.

ЛГБТ-АКТИВИСТКА, ЯКА В ДЕНЬ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ПІДТРИМАЛА УКРАЇНУ В ПЕТЕРБУРЗІ, ПОКИНУЛА РОСІЮ НАЗАВЖДИ

Російська громадська і ЛГБТ-активістка Наталія Цимбалова оголосила, що залишила Російську Федерацію назавжди, написавши, що її країну міг би врятувати російський Майдан, але в РФ немає «народу, який здатен на це».

«Вилізло назовні ... усе наймерзенніше ..., що було якийсь час приховане під легким нальотом цивілізаційного пилу. Бридкий ... совок та російське рабство, падкість на офіційну брехню і схильність лизати дупу владі, а також – смертельно ненавидіти всіх несхожих, усіх, хто поза стадом і сміє чинити опір наступу нового. Навколо

нас відбувається тотальне розкладання і самознищення суспільства. ... Ви бачили очі цих істот, які втратили людську подобу і кидалися на нас з лютою ненавистю в Петербурзі...», – описала свої враження від пропутінської Росії Н. Цимбалова.

24 серпня у Петербурзі Наталія вийшла на акцію підтримки України з плакатом «Петербург вітає Україну з Днем Незалежності». Через декілька хвилин невідомі особи порвали її плакат і вилаяли жінку нецензурними словами.

Рубрику підготував Володимир Карпов за матеріалами веб-сторінок: <http://news.liga.net>, <http://www.unmultimedia.org>, <http://womenation.org>, <http://www.dw.de/>, <http://www.wonderzine.com>, <http://news.finance.ua>, <http://lgbt.org.ua>, <http://fakty.ictv.ua>.

КАК ЕВРОМАЙДАН ОТПРАВЛЯЛ ЖЕНЩИН НА КУХНЮ

АННА ГРИЦЕНКО

Необходимость исследования консерватизма и антиконсерватизма во время Евромайдана имеет прогностическую ценность – результативные социальные изменения во многом определяют то, какой будет дальнейшая политика государства Украина.

В этой статье мы поговорим о сексизме и женщинах на Евромайдане. Как неоднократно отмечалось, дискриминация женщин в украинском обществе все еще сильна. Социальная роль женщины во многом сводится только к обслуживанию мужской части населения и семьи¹. В то же время, как отмечается, социально-политические процессы последних лет, в частности, характеризовались последовательной радикализацией позиции ранее вполне умеренной по своим взглядам национально-демократической части общества². Вопросы же прав женщин и гендерного равенства поднимаются редко, женская коллективная идентичность как идентичность участвующих в политической жизни государства не сформирована³.

Выраженно националистический, апеллирующий к истории казачества и Украинской повстанческой армии дискурс Евромайдана также требует рассмотрения с точки зрения интересов разных групп. Взаимоотношения между национализмом и феминизмом всегда были сложными. Конкретно в Украине некоторый консервативный консенсус наблюдается не только у националистов, но и у других политических сил, не исповедующих национализм.

Задача этой публикации – охарактеризовать взаимодействие между традиционными ценностями и реальным равенством мужчин и женщин в рамках Евромайдана. Для написания статьи использовались включенные наблюдения, а также анализ публикаций в СМИ и социальных сетях.

О маскулинности национализма

Ирина Грабовская отмечает, что процесс становления гендерного равенства в начале XX века в Украине оппонировал всему предыдущему политическому опыту общества, включая и Запорожскую Сечь, где вопрос гендерного равенства вставать не мог⁴. Дмитрий Сепетый считает, что в украинской рыцарской традиции отношения между мужчиной и женщиной не были паритетными⁵.

Я упоминаю это потому, что Майдан многократно ассоциировали с Запорожской Сечью. Об этом прямо говорит, например, историк Владимир Вятрович: «Майдан має усі ознаки Січі: це і власне військо, і своя церква, й інфраструктура, яка забезпечувала функціонування формування»⁶.

Аналогии с Запорожской Сечью также не избежали ни социологи⁷, ни сторонние журналисты и журналистки, кроме того, и сами участники и

участницы событий активно ее поддерживали – на Майдане можно было видеть стационарно дежурящих мужчин в традиционной казацкой одежде.

Тот же В. Вятрович проводит и вторую аналогию: «Боротьба, яка триває на Майдані, – це продовження національно-визвольних змагань, які тривали протягом усього XX століття. Тому зараз такими популярними є гасла визвольних змагань, які часто використовували всередині XX століття, маю на увазі вітання «Слава Україні! Героям слава!». Також ми бачимо на Майдані багато як синьо-жовтих прапорів і прапорів Євросоюзу, так і червоно-чорних прапорів УПА. Великим показником того, що Майдан рівняється на УПА, є величезна популярність повстанських пісень»⁸. И наличие красно-черных флагов УПА, и крупный портрет Степана Бандеры возле сцены, и много других признаков поддерживали эту аналогию.

Уже по этим двум аналогиям можно видеть, что речь идет о националистической призме, через которую Евромайдан рассматривался как

«Культура национализма построена так, чтобы подчеркивать и провозглашать маскулинные культурные ценности. Настоящими действующими лицами все равно остаются мужчины, которые защищают свою свободу, свою честь, свою родину и своих женщин.»

самими участниками событий, так и сторонними наблюдателями. Отдельно отмечу активное и видимое участие в протестах политических сил с националистическими взглядами. Радикально правый дискурс, проявляющийся в граффити, лозунгах и другой риторике, с первых дней был достаточно заметен, хотя и не особенно популярен. Дискурс менее радикального национализма был реализован значительно шире.

В данном случае нас интересует тот факт, что выраженная связь между национализмом и маскулинностью отмечается во многих исследованиях. Собственно, начать следует с того, что любые нормативные определения и критерии маскулинности и феминности обусловлены исторически, эпохой, культурой и локальными тра-

дициями, но эссенциализируются и подаются в качестве универсальных. Культура национализма, как отмечает Джоан Нейджел, построена так, чтобы подчеркивать и провозглашать маскулинные культурные ценности⁹. Исследовательница подчеркивает, что настоящими действующими лицами все равно «остаются мужчины, которые защищают свою свободу, свою честь, свою родину и своих женщин». Она же добавляет: «Нельзя сказать, что женщины на самом деле не играют никакой роли в становлении и распаде государств: как гражданки, как представительницы нации, как активистки и лидерки. Следует отметить, что сценарии, в которые вписываются эти роли, пишут главным образом мужчины

им второстепенную, обслуживающую, слабую роль. Впрочем, следует указать, что феминистки постоянно пытались этому противостоять. Феминистка и ЛГБТ-активистка Елена Шевченко «к теме тотального сексизма Евромайданов» отмечает: «Если не трансформировать национализм с помощью гендерного анализа власти, национальное государство останется выражением мужских надежд, мужских устремлений и мужских привилегий»¹¹.

Женское участие в революции

По данным опроса Фонда «Демократические инициативы имени Илька Кучерива» и Киевского международного института социологии,

тически не поднимались со сцены – ни оппозиционными политиками, ни другими выступавшими – напротив, со сцены многократно и активно демонстрировался сексизм. Фактически противостояние сексизму осуществлялось снизу, причем индивидуально либо на уровне небольших групп.

Как мы уже указывали выше, практически с самого начала протестов женщины выходили с лозунгами «Европа – это декретные отпуска!», «Хочешь в Европу – скажи нет сексизму!», «Свобода, равенство, сестринство!»¹². 13 декабря 2013 года прошла отдельная акция – «Ночь женской солидарности». Кроме того, в блогосфере и медиа феминистки критиковали традиционный для украинского общества сексизм и консерватизм.

Тем не менее, эти мероприятия не были особенно замечены и практически не попали в медиа, а мейнстримом было то, что протест во многом явно обозначался как мужской, где женщинам отводится второстепенная роль. К примеру, во Львове призывали ехать в Киев лишь мужчин. Или же мужчинам «нужна была помощь» со стороны женщин¹³. «Революция – дело мальчиков. Не ходи сегодня никуда – домой, ладно?» – цитирует журналистка Анна Кимельфельд своего отца, но сама же пишет, что не собирается сле-

– для и про мужчин, а женщинам нарочно отведена роль второстепенных субъектов, и это отображает маскулинные понятия про феминность и надлежащее «место» женщины». По мнению Олега Рябова, горизонтальность национального сообщества в дискурсе национализма приобретает форму «мужского братства»¹⁰.

Как будет описано ниже, именно это, в конечном итоге, и произошло с Евромайданом – вместе с националистическими ценностями оказались в почете и гендерные стереотипы, провозглашающие нормативную традиционную маскулинность, делающие женщин невидимыми или отводящие

проведенного 7-8 декабря 2013 года, число женщин – участниц акций протеста – составило 44 %. Процент участия женщин в протестных акциях, таким образом, достаточно высок, однако фактическая представленность женщин совершенно не соответствует уровню их видимости и значимости. Президент центра «Ла Страда – Украина» Екатерина Левченко отмечает необходимость усиления роли женщин в процессе принятия решений.

Значимость женщин на Евромайдане, по факту наличия в украинском обществе многочисленных гендерных стереотипов, была заметно занижена. Вопросы гендерного равенства прак-

довать его пожеланиям¹⁴.

Мнение одной из участниц событий: «Женщин в 16.00 19 января там было ровно 50 %. Постепенное структурирование пространства события вытеснило женщин за вторую баррикаду. Я бы сказала, что где-то до 21-22 января мы имели паритет, а дальше патриархатные формы <...> были воспроизведены с максимальной точностью»¹⁵.

Однако, поскольку женщины все же принимали участие в протестном процессе, имея пожелания относительно будущего страны и своих собственных гражданских прав, им «следовало» отвести определенную

роль – ведь традиционная культура трансформирует биологический пол в социальный, предписывая людям исполнять некие заранее заданные роли сообразно биологическому полу. И такие роли действительно были отданы отдельно для мужчин и женщин, что, помимо сексизма, демонстрирует также гетеронормативность.

Мужчины на баррикадах, женщины на кухне

В соответствии с патриархальными традициями украинского общества, на Евромайдане существовало разделение труда по признаку пола

ней мере) одним мужчиной и одной женщиной, и тем самым провоцирующий гетеросексуальный брак»¹⁶ – пишет Гейл Рубин.

Как отмечает Марта Богачевская-Хомяк, националистическая идеология высоко превозносит самоотверженность женственности, даже когда оправдывает наличие для женщин подчиненных, либо, по крайней мере, отдельных сфер деятельности¹⁷.

Именно это и происходило на Евромайдане. Феминистка Мария Маерчик отмечала «захват логик»¹⁸ – дискурсивное и фактическое исключение женщин из «героической»

но такой захват логик – в формате «доброжелательного сексизма». Таким образом, женщин относят в одну категорию с более слабыми, невзрослыми существами, якобы не способными постоять за себя самостоятельно – в противовес мужчинам, которые, уж конечно, точно могут защитить себя и других.

«Є чоловіча справа, а є жіноча справа, і багато роботи там же, на Майдані, в Українському домі, є для жінок – допомагати чоловікам відвойовувати фактично нашу незалежність. І я чисто у людському такому сенсі вважаю, що жінка має право бути слабшою, і справа жінки – допомагати хлопцям, а хлопців ця ситуація проявила як справжніх чоловіків» – коментує

– коль скоро женщины не сидят дома, то, как предполагалось, они должны были выполнять обслуживающий труд на благо мужчин, непосредственно «делавших революцию».

Гендерные теоретики дают этому определенное обоснование: «Половое разделение труда может <...> рассматриваться как «запрет»: запрет на «одинаковость» мужчин и женщин; запрет, разделяющий полами на две взаимоисключающие категории; запрет, который усугубляет биологические различия между полами и тем самым создает гендер. Разделение труда может также рассматриваться как запрет, налагаемый на иные сексуальные отношения, чем между (по край-

части процесса, отведение им вторых ролей, по ее мнению, стало безоговорочно приемлемым. Не соглашаясь со словом «безоговорочный» (пример обратного – картинка «Любовь это... делать революцию вместе»), отмечу, тем не менее, заметное доминирование такой риторики и практики.

Феминистка Мария Дмитриева отмечает, что внутривреволюционная риторика направлена на привилегированные группы – мужчин с хорошим доходом¹⁹.

В ситуации опасности разгона неоднократно подчеркивалась дихотомия – женщинам и детям следовало «собраться около сцены», мужчинам – защищать Майдан. И указания на сбор около сцены «женщин и детей» в неоднократной ситуации риска разгона протестов, и «девушкам – ночью не гулять» иллюстрируют имен-

организацию протестного процесса певица Мария Бурмака²⁰.

А вот другой пример такой же стереотипной логики. В социальных сетях распространялась картинка – мужчин, которые не выходили на Евромайдан, предлагалось поздравить с 8 марта. Сравнение с женщиной, по такой логике, рассматривается как нечто стыдное и порицаемое. Соответственно стыдным считается и не выходить на Майдан – для мужчин, но не для женщин, которых, как уже указывалось выше, от участия в протестах порой прямо отстраняют: «Работа женщины, помимо всего прочего (курсив мой – А.Г.), в стимулировании наших мужчин – их не просто нельзя держать за руки, их надо стыдить, их надо на Майдан выгонять. Тут многое зависит от жен».

А что подразумевается под «помимо всего прочего» – можно на-

«Женщин в 16.00 19 января там было ровно 50 %. Но постепенное структурирование пространства события вытеснило женщин за вторую баррикаду.»

блюдовать, например, в таком тексте из блога: «Если они (женщины – А.Г.) на морозе немеющими от холода руками сооружают вкуснейшие бутерброды, то представьте, какие шедевры кулинарии они смогут сделать на вашей тёплой кухне? Если женщины, которые постоянно что-то скребут, метут и моют на Майдане, умудряются поддерживать там чистоту и порядок, то представьте, как будет сиять ваша маленькая квартира?»²¹

Кулинария и уборка, эта монотонная негероическая работа, относящаяся к репродуктивному труду, то есть к сфере восстановления рабочей (в данном случае боевой) мужской силы – вот роли, отведенные в революции женщинам. Несмотря на то, что по факту на кухне работали и мужчины тоже. И хотя без репродуктивного труда невозможна и основная, продуктивная часть, этот труд обесценивается, признается непрестижным, а то и вовсе оказывается невидимым, а выполняющие его люди будто бы и не действуют в своих политических интересах. Мужчинам же предлагается получить дополнительную выгоду, помимо политической.

Кроме того, подчеркиваются ценности, традиционные для женщин – им предписывается грациозность, умение создать уют, «женственность». Женщинам предписывается совершать эмоциональное обслуживание мужчин – «дарить чувство подъема и радости». «Женщины должны улыбаться, чтобы людям было приятно»²² (курсив мой – А.Г.). Эстетическое обслуживание мужчин тоже признается важным – автор текста «Найкрасивіші дівчата запалюють дух революції»²³ в Gazeta.ua выносит эту идею непосредственно в заголовок.

Кроме всего прочего, медиа создавали картинку, в которой женщинам предписывается влюбляться в мужчин – опять-таки, предположение, льстящее мужчинам (само их участие в революции как бы считается достаточным для того, чтобы женщины сочли их подходящими партнерами для

«Если женщины на морозе немеющими от холода руками сооружают вкуснейшие бутерброды, то представьте, какие шедевры кулинарии они смогут сделать на вашей тёплой кухне?»

брака), а также не оставляющее женщинам права выбора (женщина вправе не вступать в брак) и гетеронормативное (в такой постановке вопроса становятся невидимыми и исключаются из политического процесса женщины, заинтересованные в женщинах).

Женщины в веночках, посылающие воздушные поцелуи силовикам, в целом также работают и на укрепление национализма, и на укрепление образа женщины как «отдыха воина».

И даже в ситуациях, когда конкретные, живые женщины выходят за рамки репродуктивного обслуживания, они все равно оказываются стереотипизированными. Подчеркивается их хрупкость и слабость: «Христі 29 років. Вона важить 43 кілограми, має шестирічного сина, харизматичну зовнішність і незламний характер. Донедавна вона керувала нічною зміною на третій барикаді Майдану, тої, що зі сторони вулиці Михайлівської»²⁴. В сюжетах о мужчинах, которые участвуют в протестах, не подчеркивается их «небоевой» тип внешности. Кроме того, не подчеркивается и их отцовство – а от женщины, соответственно, ожидается, что она состоит как мать. Сама проинтервьюированная участница протестов рассказывает, что ее поначалу не воспринимали всерьез.

Другое подтверждение того же – стереотипный вопрос из интервью с активисткой Автомайдана: «Вам как женщине не страшно участвовать в таких бурных событиях?»

Лозунг с женского пикета в Днепропетровске «Нам нужны казаки, а не титушки-слабаки!» также противопоставляет маскулинное явление казачества и слабость.

Мужчинам – насилие, женщинам – мир

С другой стороны, гендерные стереотипы подчеркиваются еще и тем, что в протестном процессе присутствовало заметное разделение между «мужчины за насилие» и «женщины за мир».

«Любому мужчине скажите – никакого насилия. Помните, от насилия первыми страдают дети и женщины. Мы должны их остановить!»²⁵ – такая риторика также подчеркивает стереотипную разницу между полами.

2 декабря 2013 года Женский консорциум Украины обнародовал заявление, в котором осудил проявление насилия со стороны правоохранительных органов по отношению к демонстрантам/кам в ночь на 30 ноября. 25 декабря депутатское межфракционное объединение «Равные возможности» выступило с обращением по поводу нападения на журналистку Татьяну Чорновол, содержащее требование к женщинам, депутаткам от Партии регионов и Коммунистической партии, осудить это нападение.

Народная депутатка Украины Ирина Герасченко также считает, что дать отпор мужскому насилию могут (и должны) только мужчины же. Сюда же относится и упомянутый выше женский марш против насилия, состоявшийся 9 февраля 2014 года в Днепропетровске: сами женщины подчеркивали свой гендер, выйдя на марш с гендерно маркированной символикой – кастрюлями.

«Сьогодні, коли політична нестабільність в країні впливає і на економіку, і на соціальну сферу, саме ми, жінки, маємо стати миротворцями. І з позицій державних, громадських діячок, і з позицій матерів, дружин, сестер – саме ми відповідаємо за наших дітей, пенсіонерів, інвалідів, ветеранів»²⁶. И здесь мы видим традиционное патриархатное разделение: мужчинам – власть, женщинам – ответственность.

И о хорошем

Тем не менее, оппонирующая антиконсервативная риторика европейских ценностей, предусматривающая гендерное равенство, также присутствовала в рамках описываемых событий. Так, 3 декабря народная депутатка Украины Леся Оробец объявила, что Евромайдан продвигает европейские ценности, и в течение следующих нескольких часов комендантские функции будет выполнять женщина. Инициатива «Половина майдана» была создана еще до разгона протестующих 30 ноября.

Феминистка Лайма Гейдар, подчеркивая необходимость гендерного равенства, апеллирует к тому, что в рамках Евромайдана считается однозначно отрицательным: «Давайте не забывать, что вытеснение женщин из значимых сфер, разделение труда на «мужской» и «женский», замалчива-

ние роли женщин в политической и экономической жизни страны – это политика уходящего правительства».

В то же время, на Тернопольщине появился женский отряд самообороны, а в Киеве была создана «Жіноча чота» 16-й сотни Самообороны Майдана, а впоследствии и «Женская сотня». «С моей точки зрения, если есть воины-казаки, то очевидно, должны быть и женщины-казачки? Вам так не кажется?» – пишет Лайма Гейдар²⁷. Здесь сам запрос на создание женских боевых единиц говорит о попытках поставить под сомнение бинарную гендерную логику, сделать женщин видимыми и участвующими наравне, однако эти попытки все же пока не преодолевают общую консервативную инерцию, поскольку в случае реального равенства боевые единицы

были бы смешанными и задача продемонстрировать видимость женщин не ставилась бы вообще.

Упомянутый выше В. Вятрович отмечает, что в освободительной борьбе 1940-1950-х годов женщины также принимали активное участие, в том числе в боевых действиях, а создание Женской сотни – продолжение естественного исторического процесса.

Итоги

Подводя итоги, можно сказать, что в риторике и практике Евромайдана отображались как традиционные консервативные настроения, так и прогрессивные европейские ценности. На женщин возлагалась большая ответственность за происходящее внутри протестного движения: жен-

щины, как предполагалось, должны были остановить насилие. И в то же время женщин – в порядке «доброжелательного» и «недоброжелательного» сексизма – склонны были унижать и отстранять от событий, оставляя за ними право лишь на вспомогательную, обслуживающую роль – репродуктивный труд по кухне и уборке, эмоциональное и эстетическое обслуживание мужчин-участников. Доминирующая гетеронормативность ставилась под сомнение преимущественно феминистками – и то неофициально. Все это подчеркивает необходимость дальнейшего преодоления общественных стереотипов в постмайдановском украинском обществе.

- ¹ Смоляр Л. Жіночий рух України як чинник гендерної рівноваги та гендерної демократії в українському соціумі // Жіночі організації України. Центр інновацій та розвитку. – Режим доступу: http://party.civicua.org/women/zhruh.htm#_Toc507843213.
- ² Лихачев В. Жизнь после выборов // Евроазиатский еврейский конгресс. – Режим доступу: <http://eajc.org/page18/news33726.html>.
- ³ Коркач Д. Хто захистить меншини? Фемінізм та ЛГБТ-тематика в українській протестній практиці. // Гендерні революції. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Харків: 16 листопада 2012 року. – С. 62.
- ⁴ Грабовська І. Гендерна рівність як проблема конституціоналізму доби української революції 1917-21 років // Ї. – 2003. – № 27. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n27texts/hrabovska.htm>.
- ⁵ Сепетий Д. Українська лицарська традиція // Ї. – 2003. – № 27. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n27texts/sepetyj.htm>.
- ⁶ Чоп Г. Відсутність лідера на Майдані – це не історичне прокляття, а українська волелюбність, яка межує з анархією. Володимир В'ятрович // Погляд. – 2014. – 14 лютого. – Режим доступу: <http://www.pohlyad.com/zhyttya/n/38366>.
- ⁷ Майдан стає радикальнішим, як Запорізька Січ. Соціологи. // Дзвін 2014. – 13 лютого. – Режим доступу: <http://dzvin.org/majdan-staje-radykalnishym-yak-zaporizka-sich-sotsiologiy/>
- ⁸ Чоп Г. Відсутність лідера на Майдані – це не історичне прокляття, а українська волелюбність, яка межує з анархією. Володимир В'ятрович // Погляд. – 2014. – 14 лютого. – Режим доступу: <http://www.pohlyad.com/zhyttya/n/38366>.
- ⁹ Нейджел Дж. Маскулінність і націоналізм: гендер і сексуальність у творенні націй. // Гендерний підхід: історія, культура, суспільство [під ред. Л. Гентош, О. Кісь]. – Львів, 2003. – С. 191.
- ¹⁰ Рябов О. Гендерное измерение национализма: Методологические проблемы исследования // Вестник Ивановского государственного университета. – 2008. – Сер. История. Философия. Педагогика. Психология. – Вып. 3. – Режим доступу: <http://riabov.wordpress.com/2012/10/09/gendernoe-izmerenie-natsionalisma/>
- ¹¹ Фемінізм УА. – Режим доступу: https://www.facebook.com/groups/feminism.ua/permalink/697708470260195/?stream_ref=2.
- ¹² Сергацкова К. Женская половина Майдана. // Insider. – 2014. – 5 февраля. – Режим доступу: <http://www.theinsider.ua/lifestyle/zhenskaya-polovina-maidana/>
- ¹³ Кравченко Є. Росава ініціювала прихисток для дітей, мами яких мітингують // Гурт, 03.12.2013. – Режим доступу: <http://gurt.org.ua/news/recent/20403/bull>.
- ¹⁴ Кимельфельд А. Революция – дело мальчиков // The Devochki. – 2013. – 10 грудня. – Режим доступу: <http://thedevochki.com/2013/12/10/revolyutsiya-delo-malchikov>.
- ¹⁵ Фемінізм УА. – Режим доступу: https://www.facebook.com/groups/feminism.ua/permalink/697289656968743/?stream_ref=2.
- ¹⁶ Рубин Г. Обмен женщинами: заметки по политэкономии пола // Гапова Е.И., Усманова А.Р. Антология гендерной теории. – Минск: Пропилеи, 2000. – С.108.
- ¹⁷ Богачевська-Хом'як М. Націоналізм і фемінізм: провідні ідеології чи інструменти для з'ясування проблем? // Гендерний підхід: історія, культура, суспільство [під ред. Л. Гентош, О. Кісь]. – Львів, 2003. – С.173.
- ¹⁸ Маерчик М. Захоплення логік / Світ без жінок. // Критика. – 2014. – 25 січня. – Режим доступу: <http://krytyka.com/ua/community/blogs/zakhoplennya-lohik-svit-bez-zhinok>.
- ¹⁹ Я для Майдану рилом не вийшла // Mary Xmas: Бо я давно не вірю в силу слова (блог). – 2014. – 26 січня. – Режим доступу: <http://maryxmas.livejournal.com/3777650.html>.
- ²⁰ Москвичова А. Жінки на Майдані: або кухня, або барикади? // Радіо Свобода. – 2014. – 4 лютого. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25252319.html>.
- ²¹ Евромайдан. 05.02.14. Обращение к неженатым и незамужним. // Сюжеты вокруг нас. – 2014. – 06 лютого. – Режим доступу: <http://francevna1.livejournal.com/8254.html>.
- ²² Anna Dovgopol. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/anna.dovgopol.5/posts/10153750630855471>.
- ²³ Мукан В. Найкрасивіші дівчата Євромайдану запалюють дух революції // Gazeta.ua. – 2013. – 21 грудня. – Режим доступу: http://www.gazeta.ua/articles/politics/_najkrasivishi-divchata-evromajdanu-zapalyuyut-duh-revolyciyi/533352.
- ²⁴ Думан В. На третій барикаді. Як тендітна дівчина керує «Нічною вартою» (спецпроект «Механізм Майдану») // Тексти. – 2014. – 13 січня. – Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/50989/Na_tretij_barykadi_Jak_tenditna_divchyna_keruje.
- ²⁵ Гейдар Л. Обращение женщины к женщинам Украины // Музей історії жіноцтва, історії жіночого та гендерного руху. – 2013. – 18 грудня. – Режим доступу: <http://gender.at.ua/news/2013-12-18-1157>.
- ²⁶ Наталя Королевська | Наталия Королевская | Nataliya Korolevska – Режим доступу: <http://8b.kz/drwi>.
- ²⁷ Гейдар Л. На Майдане много сексизма // ГІАЦ «Крона». – Режим доступу: <http://krona.org.ua/majdane-mnogo-seksizma.html>.

ГЕНДЕРНЕ КВОТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕМАСКУЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ У ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇНАХ

ЛЮДМИЛА СТРУК

У кінці ХХ століття у низці країн, до яких належить і Україна, відбулося падіння лівих режимів, що в багатьох державах спричинило зміни в гендерній репрезентації в органах державної влади. У контексті виконання Цілей тисячоліття ООН та підготовки до підписання Угоди про асоціацію з ЄС в Україні почали частіше говорити про гендерне квотування як швидкий метод збільшення кількості жінок у представницьких органах. Наша держава та інші постсоціалістичні країни мають багато подібного в історичному та культурному вимірі, а тому доцільно розглянути досвід запровадження квотування у цих державах, щоб спрогнозувати його ефективність в Україні.

Спершу слід відзначити, що в парламентах постсоціалістичних країн існує дисбаланс гендерного представництва. Найбільше жінок у законодавчих органах Македонії (33,9 %), Сербії (33,6 %) та Словенії (33,3 %), а найменше – в Угорщині (9,4 %), Україні (10 %) і Вірменії (10,7 %)¹. Крім того, у багатьох країнах спостерігається сегрегація вертикальна (чим вищі посади, тим менше жінок їх займають) та горизонтальна (жінки займаються «традицій-

ними» для себе сферами). Окрім цього, у жодній із постсоціалістичних держав жінки не становлять навіть половину міністерського кабінету. Найбільш гендерно збалансованим є уряд Болгарії: з 18 осіб – 7 жінок². Жодної жінки немає в урядах Боснії і Герцеговини (всього 10 міністрів)³ та Азербайджану (27 міністрів)⁴. Лише у Литві⁵ та Словенії⁶ жінки займають прем'єр-міністерські посади. Жінки керують, зазвичай, «нежіночими» відомствами внутрішніх справ у Македонії⁷ та оборони в Албанії⁸ й Чорногорії⁹.

Зазвичай, рівне представництво жінок і чоловіків розглядається у контексті забезпечення прав людини та демократичних цінностей у країні. Але в статистичних даних постсоціалі-

стичних країн відсутня кореляція між кількістю жінок у владі та рівнем демократії (за Freedom House). Наприклад, у «частково вільній» Македонії та «не вільній» Білорусі представництво жінок у парламентах більше, аніж у «вільних» Угорщині та Румунії¹⁰. Більшість постсоціалістичних країн пройшли ще не достатньо тривалий період модернізації суспільства, а деякі держави ще не позбулися соціалістичного минулого. У багатьох із них поширені корупція, тіньовий розподіл посад, закриті механізми формування партіями виборчих списків.

Також слід відзначити вплив традиційних поглядів на ці суспільства і, в тому числі – репрезентацію жінок в органах влади. Зокрема, як свідчать

Країна	Нижня палата або однопалатний парламент, відсоток жінок, %	Тип квоти	% квоти
Македонія	33,9	Законодавча	30
Сербія	33,6	Законодавча	30
Словенія	33,3	Законодавча	35
Білорусь	26,6	Квот немає	-
Туркменістан	26,4	Квот немає	-
Казахстан	25,2	Добровільна	20
Латвія	25	Квот немає	-
Болгарія	24,6	Квот немає	-
Польща	24,3	Законодавча	35
Литва	24,1	Добровільна	30
Хорватія	23,8	Добровільна	40
Киргизстан	23,3	Законодавча	30
Узбекистан	22	Законодавча	30
Боснія і Герцеговина	21,4	Законодавча	40
Албанія	20	Законодавча	30
Чехія	19,5	Добровільна	25
Естонія	19	Квот немає	-
Молдова	18,8	Добровільна	30
Словаччина	18,7	Добровільна	50
Таджикистан	15,9	Квот немає	-
Азербайджан	15,6	Квот немає	-
Чорногорія	14,8	Законодавча	30
Росія	13,6	Квот немає	-
Румунія	13,5	Добровільна	30
Грузія	12	Добровільна	20
Вірменія	10,7	Законодавча	20
Україна [30]	10	Квот немає	-
Угорщина	9,4	Добровільна	20

дослідження, серед населення цих країн поширена думка, що чоловіки є кращими політиками, ніж жінки. Крім того, у постсоціалістичних країнах, де жінки та чоловіки вважаються рівноцінними в своїй діяльності – у Македонії, Словенії, Литві – їх представленість є відносно збалансованою. Протилежна ситуація у країнах, де тривалий час спостерігалось переважання чоловіків – Грузії, Росії, Вірменії. У цих країнах значна більшість населення вважає, що чоловіки – кращі в політиці, ніж жінки. Зрозуміло, що за таких умов жінки матимуть і відповідну «підтримку» під час виборів. Більше того, дослідження

«В країнах зі змішаною системою виборів ефективність запровадження гендерного квотування є на нижчому рівні, ніж у країнах із пропорційною і мажоритарною системами.»

свідчать, що жінки цього регіону більш орієнтовані на сім'ю¹¹. Повертаючись до українського досвіду, можемо вказати, що Віталій Дерябін, керівник програми «Політичні Партії» Національного демократичного інституту (США), говорить, що в багатьох вітчизняних політичних партіях існує внутрішня неготовність – як жінок, так і чоловіків – сприймати жінку як рівносильну в політиці.

Як уже зазначалося, серед постсоціалістичних країн найбільше жі-

нок у парламентах Македонії, Сербії, Словенії. Цікаво, що в усіх цих країнах уведено законодавче гендерне квотування. Крім цих країн, гендерне квотування на законодавчому рівні є ще в семи країнах і в дев'яти – добровільні партійні квоти. Загалом гендерне квотування різних видів запроваджене у дев'ятнадцяти державах¹².

Для того, щоб визначити ефективність різних типів квотування, ми скористаємося обчисленням статистичних даних за допомогою програми SPSS. У квітні 2014 року середній показник представництва жінок в однопалатних парламентах і нижніх палатах становить 22,1 %¹³. У парламентах постсоціалістичних країн цей показник є дещо нижчим – 20,7 %. У країнах, де введений будь-який вид квот, середнє число становить 21,7 %, а де немає гендерного квотування – 19,6 %. Там, де запроваджено тільки добровільне гендерне квотування, у середньому, жінки – це 18,4 % усіх осіб у парламенті, а в країнах із законодавчо закріпленим гендерним квотуванням – 23,7 %.

За допомогою SPSS ми розраховали коефіцієнти кореляції різних факторів та ефективності запровадження гендерного квотування. Спершу в якості змінних ми обрали ефективність та тип квотування. Після розрахунку в SPSS було отримано показник – 0,158, що свідчить про низьку взаємозалежність між типом квотування та його ефективністю. Це підтверджує, що встановлення, наприклад, законодавчого квотування ще не означає, що партії будуть насправді цілеспрямовано залучати жінок у політику. Окрім

того, навіть у випадку введення законодавчих квот можуть бути призначені санкції, які майже не впливатимуть на рішення суб'єктів. Так, добровільні партійні квоти (коли в списках партій є вже певна кількість жінок, паритетна з чоловіками) вказують на те, що партії на етапі формування своїх виборчих списків проводять системну роботу з жінками, а не просто перед поданням документів згадують, що «нам потрібні жінки».

Кореляція між показником ефективності та санкціями становить – 0,21, що свідчить про слабку взаємозалежність між змінними. Але слід відзначити, що цей коефіцієнт підтверджує той факт, що чим суворішими є санкції, тим вищою є ефективність гендерного квотування.

Після тестування залежності ефективності гендерного квотування від типу виборчої системи ми отримали коефіцієнт 0,26. Це вказує на слабку кореляцію між змінними. Проте слід відзначити, що існує така тенденція: в країнах зі змішаною системою виборів ефективність запровадження гендерного квотування є на нижчому рівні, ніж у країнах із пропорційною і мажоритарною системами.

Нині у постсоціалістичних країнах гендерне квотування сприяло збільшенню кількості жінок у владі в Албанії, Хорватії, Грузії, Македонії, Молдові, Чорногорії, Польщі, Румунії, Сербії, Узбекистані.

Кожен випадок є унікальним і не може бути пояснений виключно за допомогою чисел. Тому доречно розглянути приклади деяких країн. Звер-

німося до досвіду **Хорватії**, де серед основних чинників, що впливали на визначення ролі жінок у суспільстві можна виокремити повернення до традиційних поглядів на роль жінки та рух проти «прямої емансипації», що особливо загострилися в умовах хорватської війни за незалежність 1991-1995 років, коли влада була сконцентрована в руках традиціоналістського Хорватського Демократичного Союзу (ХДС) на чолі з Франьо Туджманом. Суспільно-політична активність жінок зводилася до антивоєнних рухів і створення організацій матерів. У 90-х рр. рівень представництва жінок у парламенті Хорватії був одним із найнижчих у Східній Європі. Троє перших виборів до хорватського парламенту відбувалися за різними системами: змішаною і пропорційною. Утім представництво жінок у парламенті залишалося на низькому рівні, адже партії завжди впливали на номінацію кандидатів, а завдяки дослідженню громадської думки партійні лідери знали, які місця в списку або округи є виграшними. Крім того, хорватські виборці зазвичай голосують

Дороті Тенгні (1911–1985) – перша жінка у складі Австралійського Сенату. Виконано у жанрі «настінної скульптури», Norfolk Hotel (Австралія), 2013 р.

за партію чи її лідера, а не за індивідів. Партії включали більше жінок до партійного списку, аніж номінували як кандидатів у мажоритарних округах, адже більше потенційне число переможців (district magnitude) надавало партіям певні гарантії, а тому вони не боялися номінувати жінок. У 2000 році чи не вперше партії різних поглядів об'єдналися навколо «жіночого питання», і з ініціативи Соціал-Демократичної партії (СДП) зайшла мова про введення ген-

дерного квотування. Тоді було організовано міжпартійний жіночий рух. Три найбільші політичні сили – СДП, ХДС і ХСП (Хорватська соціал-ліберальна партія) під тиском жіночих рухів ввели добровільне гендерне квотування. Найпотужнішою жіночою організацією був Соціал-Демократичний Жіночий Форум (СДЖФ), створений СДП у 1995 році¹⁴. Політикеси могли брати участь у Форумі, не вступаючи до лав партії, що сприяло залученню представниць різних політичних сил. Статут організації 1996 року вводив внутрішньопартійну гендерну квоту на рівні не менше 40 % для кожної статі. Було створено осередки організації в усіх регіонах на базі підрозділів СДП, які забезпечували інтеграцію СДЖФ у громадянське суспільство і проводили навчання для жінок, які вирішили займатися політикою. Як результат, після перемоги СДП (у складі коаліції) на виборах 2000 року, 34 % від загальної кількості жінок у новому парламенті склали представниці цієї партії¹⁵.

Іншим прикладом вдалого введення законодавчого квотування є **Польща**, де до цього кількість жінок у Сеймі складала 20 %, а після – зросла більше, ніж на 3 %. Після падіння режиму відбулося різке зменшення числа депутаток від 20 % до 9 %. На початку 90-х рр. польські феміністки поставили на порядок денний проблеми гендерної диспропорції та квотування. Змінами до виборчого законодавства 2011 року було запроваджено законодавчу гендерну квоту у розмірі 35 % для списку кандидатів під час виборів до Сейму. Окрім того, хоча б одна жінка повинна бути включена до першої трійки¹⁶. Перед виборами 2001 року під тиском громадських організацій і політикес три політичні сили – Альянс Лівих Демократів (АЛД), Союз Робітників (СР) і Вільний Союз (ВС) – імплементували внутрішню гендерну квоту в розмірі 30 %. Відбулося зростання кількості жінок у парламенті до 23 %. Крім цього, у той період Польща перейшла до пропорційної виборчої системи з відкритими списками; змінилася кількість виборчих округів та збільшилася кількість обраних депутатів від кожного округу. Важливо, що у суспільстві змінилося ставлення до жінок у політиці, і, як показують дослідження, більшість

польського населення не погоджується з висловлюванням, що чоловіки – кращі політики. Також відбулася зміна електоральних уподобань населення: зросла підтримка лівих партій, які є більш «дружніми» до жінок¹⁷.

Нині серед постсоціалістичних країн найбільше представництво жінок у парламенті має **Македонія**. На початку 90-х рр. македонські жінки зіштовхнулися з новим викликом – потребою вести політичну боротьбу в умовах багатопартійної системи. На виборах 1990 року лише 5 жінок (4 %) були обрані до парламенту, у 1994 році – 4 депутатки. Найбільш прогресивні представниці громадського сектору почали ініціювати дебати навколо необхідності гендерної репрезентації. Для швидкого досягнення мети було вирішено розвивати зв'язки з представницями політичних партій і лобювати введення квот. Окрім того, громадські організації здійснювали активну просвітницьку роботу задля подолання гендерних стереотипів. У Македонії до запровадження законодавчих квот багато партій ввели добровільні квоти, що означало визнання нерівності на партійному рівні і прагнення її побороти. Звичайно, квотування мало й критиків, які вважали, що це подарунок для жінок через їх приналежність до певної статі. У 2002 році було прийнято закон про запровадження гендерної квоти в обсязі 30 %¹⁸.

Перспективи впровадження гендерного квотування в Україні

Серед спроб запровадження квотування в Україні можна згадати проект Закону про внесення змін та доповнення до деяких законів України (щодо забезпечення прав та можливостей жінок і чоловіків у виборчому процесі) № 1232 від 13.12.2007 р., ініційований народними депутатами України VI скликання М. Томенком та О. Бондаренко¹⁹, та законопроект № 1232-1 від 02.02.2010 р. «Про забезпечення представництва жінок і молоді у виборчому процесі», ініційований бютівцем С. Терехоним²⁰. Зараз на розгляді

«Як свідчить досвід інших країн, квотування, що стосується списку загалом, є малоефективним, адже партії зазвичай ставлять жінок у непрохідну частину списку.»

у Верховній Раді знаходяться два законопроекти щодо введення гендерного квотування: № 3411, поданий О. Кондратюк, М. Томенком, В. Кличком та І. Геращенко²¹, а також № 3411-1 І. Бережної, І. Єремєєва, Н. Шуфрича, О. Ляшка²². Ці законопроекти пропонують різну квоту: перший – 40 % і 30 %, а другий – 35 %. Слід відзначити, що законопроект № 3411 вносить, так би мовити, «прогресивну» квоту: у першій п'ятірці не може бути більше трьох представників однієї статі, а далі – не більше семи в кожній десятці. Також слід відзначити, що законопроект № 3411-1 говорить про 35 %-ову квоту для всього списку, а № 3411 – для кожної окремої десятки. Як свідчить досвід інших країн, квотування, що стосується списку загалом, є малоефективним, адже партії зазвичай ставлять жінок у непрохідну частину списку. З огляду на сучасні міжнародні вимоги до України шанси ухвалення гендерного квотування є досить імо-

Соціал-Демократичний Жіночий Форум (Хорватія) з підтримкою кампанії «One billion rising», направленою проти насильства щодо жінок

вірними.

Як ми бачимо, в органах державної влади постсоціалістичних країн жінки представлені досить слабко, а в більшості держав спостерігається горизонтальна сегрегація. Популярним інструментом збалансування гендерної репрезентації є квотування, ефектив-

ність запровадження якого залежить від низки чинників. Зокрема, важливими є ідеологічна складова, погляди щодо ролі жінки, розуміння того, у чиїх руках концентруються ресурси, демографічна ситуація, залучення до ринку праці та доступ до освіти. Запоруками успішної імплементації гендерного квотування у постсоціалістичних державах були суворість санкцій та формулювання норми. Крім того, часом добровільна партійна квота може бути більш ефективною, аніж законодавча, адже вона вказує на те, що партійні суб'єкти усвідомлюють необхідність провадження роботи задля забезпечення рівних прав і можливостей для чоловіків і жінок.

- ¹ Women in Parliaments [Електронний ресурс] // Inter-Parliamentary Union. – Режим доступу: <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm>.
- ² Правительство [Електронний ресурс] // Република България Министерски Съвет. – Режим доступу: <http://www.government.bg/cgi-bin/e-cms/vis/vis.pl?S=001&p=0218&g=>
- ³ Council of Ministers of Bosnia and Herzegovina [Електронний ресурс] // Bosnia and Herzegovina. – Режим доступу: <http://www.vijeceministara.gov.ba/ministarstva/default.aspx?Langtag=en-US>.
- ⁴ Azerbaijan [Електронний ресурс] // Central Intelligence Agency. – Режим доступу: <https://www.cia.gov/library/publications/world-leaders-1/AJ.html>.
- ⁵ Government of the Republic of Lithuania [Електронний ресурс] // Government of the Republic of Lithuania. – Режим доступу: <http://www.vyriausybe.lt/en/government/inisters/>
- ⁶ Who is who [Електронний ресурс] // Republic of Slovenia. Government of the Republic of Slovenia. – Режим доступу: http://www.vlada.si/en/about_the_government/who_is_who/
- ⁷ Членови на Владата [Електронний ресурс] // Република Македонија. Влада на република Македонија. –Режим доступу: <http://vlada.mk/node/115>.
- ⁸ Kryeministria [Електронний ресурс] // Kryeministria. – Режим доступу: <http://www.kryeministria.al/>
- ⁹ Government of Montenegro [Електронний ресурс] // Government of Montenegro. – Режим доступу: <http://www.gov.me/en/homepage?Alphabet=lat>.
- ¹⁰ Freedom House [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.freedomhouse.org/>
- ¹¹ Wilcox C., Stark B., Thomas S. Popular Support for Electing Women in Eastern Europe // R.E. Matland, & K.A. Montgomery (Eds.). Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe // Oxford University Press Inc – New York – 2003. – P. 43-62.
- ¹² Quota Project [Електронний ресурс] // Quota Project. – Режим доступу: <http://www.quotaproject.org/uid/countryview.cfm?Country=233>.
- ¹³ World average [Електронний ресурс] // Women in National Parliaments. – Режим доступу: <http://www.ipu.org/wmn-e/arc/world010214.htm>.
- ¹⁴ Glaurdic J. Croatia's Leap to Political Equality // Glaurdic Josip / R.E. Matland, & K.A. Montgomery (Eds.). Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe. – Oxford University Press Inc. – New York, 2003. – P. 285-300.
- ¹⁵ Leakovic K. Political Party Quotas in the Croatian Social Democratic Party / Leakovic Karolina // The Implementation of Quota: European Experiences// IDEA. – Hungary. – 2004. – P. 2-3.
- ¹⁶ The Act of April 12, 2001 on Elections to the Sejm of the Republic of Poland and to the Senate of the Republic of Poland [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/4543>.
- ¹⁷ Siemienska R. Gender Party Quotas in Poland / Siemienska Renata // The Implementation of Quota: European Experiences // IDEA. – Hungary. – 2004. – P. 2-3.
- ¹⁸ Dimitrievska D. Quotas: The Case of Macedonia/The Implementation of Quota: European Experiences // IDEA. – Hungary, 2004. – P. 44-45.
- ¹⁹ Поиенне голосування про направлення на повторне перше читання проекту Закону про внесення змін до деяких законів України (щодо забезпечення прав та можливостей жінок і чоловіків у виборчому процесі (№1232). [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний ресурс. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_arh_golos?G_id=1055606&n_skl=6.
- ²⁰ Проект Закону про забезпечення представництва жінок і молоді у виборчому процесі №1232-1 від 02.02.2010. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний портал. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?ld=&pf3511=36942.
- ²¹ Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у виборчому процесі)» №3411 від 10.10.2013 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний портал. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?Pf3511=48645.
- ²² Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо визначення кількості кандидатів однієї статі у виборчому списку)» №3411-1 від 15.10.2013. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний портал. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?Pf3511=48681.

ЧИ Є ДЛЯ ЖІНКИ МІСЦЕ У ПОЛІТИЦІ АБО ГЕНДЕРНІ КВОТИ: БУТИ ЧИ НЕ БУТИ?

ТЕТЯНА КАРАСЬ

Усюди на політичних заходах (і не тільки) ми чуємо, що Україна – це країна, яка наслідуює принципи демократії. Однак існує думка, що індикатором демократичності може слугувати рівень представництва жінок в органах державної влади¹. Наразі в українському парламенті лише 9,4 % жінок, що відносить нашу країну на 117 місце за відсотком представництва жінок серед різних парламентів світу². Тож чи можемо ми вважати себе демократичною державою, зважаючи на такий низький рівень представництва жінок у Верховній Раді? На мою думку, для виправлення цієї ситуації необхідно запровадити гендерні квоти. Але чи готові до цього суспільство та політичні партії та як вони ставляться до такого типу позитивної дискримінації? На ці питання намагатимусь відповісти далі.

Гендерний аналіз списків політичних партій та програм

Серед 445 осіб депутатського корпусу попереднього (сьомого) скликання жінок було лише 42, тобто 9,4 %. Серед 185 представників/ць «Партії Регіонів» було обрано 14 жінок, серед 101 представника/ці ВО «Батьківщина» – 11 жінок, у партії «Удар» серед 40 представників/ць – 7 жінок. Із 37 представників/ць ВО «Свобода» – лише 2 жінки. Від Комуністичної партії України до Верховної Ради пройшло 6 жінок із

32 представників/ць. Ще 2 жінки було обрано як самовисуванець за мажоритарною системою³.

Уважається, що важливим чинником для збільшення кількості жінок є тип виборчої системи. В Україні ми маємо змішану виборчу систему, тому для аналізу виборів 2012 року розглянемо окремо мажоритарну та пропорційну системи.

Відповідно до результатів виборів за пропорційною системою, з «Партії регіонів» до Верховної Ради було обрано 72 особи, з яких 8 – жінки (11,1 % від загалу); із ВО «Батьківщина» – 62 депутати/ток, з яких 7 жінок (11,2 %); з партії «УДАР Віталія Кличка» – 34 особи, з яких 7 жінок (20,5 %); з Комуністичної партії України – 32 депутати/ток, з яких 6 жінок (18,75 %)⁴. Як бачимо, партії-лідерки мали чи не найменшу у відсотковому співвідношенні кількість жінок у своєму складі.

Незважаючи на те, що ВО «Батьківщина» мала на час виборів 2012

жінки, у третій – одна. Спостерігалася тенденція до того, що на 9 чоловіків у списку припадала 1 жінка.

У «Партії Регіонів» бачимо дещо схожу ситуацію стосовно відношення кількості жінок до кількості чоловіків, однак у списку вони з'являються значно раніше (під номерами 2, 6, 13, 25, 45, 47, 60, 65⁶). У списку партії «УДАР Віталія Кличка» політикесам надані такі місця у списку: 4, 6, 8, 11, 16, 31⁷ – як бачимо, у першій десятці з'явилися 4 жінки, які у списку розташовані через одну з чоловіками; у другій десятці й далі розташування не є настільки рівномірним, і кількість жінок дещо зменшується.

Комуністична партія України розташувала жінок під такими номерами у списку: 16, 22, 24, 28, 32⁸. Як бачимо, депутатки тут перебувають ближче до кінця списку, кандидатів з якого було обрано. Таким чином, певна демократичність розташування, яка спостерігалася у списку партії «УДАР», не має місця.

року лідерку та засновницю своєї партії, політика стосовно просування жінок у списку вище не спостерігається: перша жінка, яка з'являється у списку, йшла аж під 14-м номером, далі депутатки розташовані під такими номерами: 18, 26, 38, 53, 55, 60⁵. У першій десятці жінок не було взагалі, у другій – дві

У списку серед перших 30 кандидатів, які були обрані до Верховної Ради з ВО «Свобода», немає жодної жінки. За мажоритарною системою до цієї партії було обрано всього дві пред-

«Більше половини населення підтримують певну ідею заохочення жінок для участі у політиці.»

«Жінка не сприймається окремо від материнства, дітей та сім'ї. Є зацікавленість у формуванні провідної ролі та місця жінок у так званих «жіночих сферах», тобто там, де жінки і так представлені достатньо.»

ставниці.

Від «Партії регіонів» до Верховної ради за мажоритарною системою потрапило 6 жінок, від ВО «Батьківщина» – 4, і дві політикеси пройшли до парламенту як самовисуванці.

Якщо врахувати кількість жінок, які пройшли до Верховної Ради за допомогою пропорційної та мажоритарної систем, то за першою було обрано 28 жінок, а за другою – 14. Отже, дві третини жінок були обрані за пропорційною системою, що вкотре підтверджує її ефективність в обранні жінок до парламенту.

У програмах та статутах вищезазначених партій роль жінки висвітлюється по-різному. Наприклад, у програмі партії ВО «Батьківщина» існують конкретні пункти, які мають на меті запровадження гендерного паритету⁹. Однак жінка не сприймається окремо від материнства, дітей та сім'ї. Партія зацікавлена у формуванні провідної ролі та місця жінок у так званих «жіночих сферах», тобто там, де жінки і так представлені достатньо.

Досить схоже порушуються ці питання і в програмах інших партій. У програмі та статуті «Партії регіонів» згадуються два основні напрями політики стосовно жінок. Перший формує роль жінки у суспільно-політичному житті: «Чим далі, тим вагомішою повинна ставати роль українських жінок в усіх сферах життєдіяльності суспільства, на всіх рівнях влади»¹⁰. Другий стосується сфери материнства і дитинства та підтримки жінки як матері.

У програмі ВО «Свобода» не робиться жодного акценту на політиці, яка могла б стосуватись жінок. Комуністична партія України у своїй програмі згадує основні напрями діяльності, що стосуються жінок як матерів у контексті захисту материнства і дитинства¹¹.

Суттєво відрізняється програма партії «УДАР» Віталія Кличка. У ній, окрім уже згадуваних материнства і дитинства, приділяється суттєва увага гендерній політиці країни та основним підходам до покращення становища жінок як на ринку праці, так і на ви-

щих щаблях влади. Гендерна політика у програмі партії проходить під гаслом «Жінкам та чоловікам рівні права та можливості». У статуті партії міститься гендерний блок, у якому передбачені пункти стосовно подолання асиметрії розподілу економічних, владних і соціальних ресурсів¹². Відображення принципів гендерної рівності ми бачимо і в списку партії «УДАР» Віталія Кличка, де депутатки, представлені у першій десятці, займають 40 % списку.

Оскільки більшість партій все ще не схильні говорити про гендерну рівність, то політика держави, безперечно, відображає політику більшості, а отже, і далі спостерігається ігноруван-

та 2012 року.

Станом на 2012 рік розподіл думок щодо твердження «Необхідно активно заохочувати участь жінок у політиці на всіх рівнях влади» був таким: 20 % – не згодні з цією ідеєю, 23,7 % – вагалися у певних відповідях і 57,1 % були згодні з цими твердженнями. Тобто більше половини населення підтримують певну ідею заохочення жінок для участі у політиці. Цікаво, що відповіді чоловіків та жінок на ці питання суттєво різняться. Так 66,1 % жінок і лише 44,8 % чоловіків згодні з тим, що участь жінок у політиці на всіх рівнях влади потрібно заохочувати. І так само неоднакова кількість жінок і чоловіків, які обрали категорію «не погоджуюся»: 12,7 % жінок проти 28,9 % чоловіків.

Як бачимо, незважаючи на загальні суспільні настрої застосування певного заохочення для жінок у політиці, чоловіки все одно схильні надавати політикесам менше можливостей для

Таблиця 1. Розподіл відповідей на запитання: «Для того, щоб збільшити кількість жінок серед депутатів Верховної Ради, пропонується застосувати гендерні квоти. Як ви ставитесь до такої пропозиції: підтримуєте чи не підтримуєте її?», %

	2005	2008	2010	2012
Підтримую	52,8*	51,3**	47,6**	45,0*
Не підтримую	17,9**	18,1	22,2	24,1**
Немає власної думки з цього питання	15,9	17,8	17,9	17,1
ВС/НЗ	11,8	11,6	11,1	12,5
ВІД	1,6	1,2	2,3	1,2
ВСЬОГО	100	100	100	100

* значущість відмінностей на рівні $p < 0,01$;

** значущість відмінностей на рівні $p < 0,05$.

ня гендерних проблем з боку влади.

Ставлення українського суспільства до впровадження гендерного квотування

Суспільна думка є важливим компонентом у відтворенні гендерних відносин. Можемо виявити, чи готові українці та українки обирати жінок-лідерок і як ставляться до гендерних квот. Емпіричну основу аналізу громадської думки дорослого населення України становлять масиви даних Київського Міжнародного інституту соціології за 1999, 2005, 2007, 2008, 2010

просування у цій сфері, тоді як самі жінки частіше згодні з тим, що їм необхідно розвивати свій потенціал.

Уявлення про необхідність заохочення жінок у політиці невід'ємно пов'язані із уявленням про роль жінки та з необхідністю її присутності у політиці. Оцінюючи твердження «Участь жінок у політиці могла б покращити стан справ», понад 50 % респондентів і респонденток схильні погоджуватись із ним. З часом відбувається зменшення кількості тих, хто не може визначитись із своєю думкою щодо цього питання (21,7 % у 2007 році проти 28 % у 1999

«Основними перешкодами на шляху жінок є корумпованість влади, гегемонне середовище чоловіків, недостатня освітня кампанія, що розвивала б лідерські якості, а також стереотипи та брак економічних ресурсів.»

році). Але порівняно з 1999 роком спостерігається тенденція до збільшення кількості тих, хто не погоджується із наведеним вище твердженням – з 13,5 % до 18,8 %.

Отже, більше половини опитаних підтримують ідею збільшення кількості жінок у політиці. Але ж яка кількість жінок має бути у парламенті?

Під час відповіді на запитання: «Скільки депутаток має бути серед депутатів Верховної Ради України?» рес-

розподіл відповідей на поставлене питання статистично значущо залежить від статі. Починаючи з 2005 року серед чоловіків спостерігається тенденція до меншої підтримки впровадження гендерних квот: порівняно з 2012 роком вона зменшилась на 8,8 %. Якщо кількість жінок, які підтримують впровадження гендерних квот, перевищує 50 %, то кількість чоловіків, які підтримали б цю ініціативу, не доходить до цієї межі.

Відповідь на це питання також залежить від віку. Суттєва відмінність спостерігається між віковими категоріями 18-29 та 30-39 років. Так, на 10 % менше жінок віком 18-29 років обирають категорію «підтримую», на відміну від вікової категорії 30-39. Можемо припустити, що старші жінки мали досвід дискримінації по відношенню до себе за

ознакою статі, а тому підтримують позитивні дії, тоді як молодші ще не мали такого досвіду.

понденти й респондентки переважно обирали такі варіанти відповідей: «приблизно половина» (у 2007 році цю категорію обрали 29,2 % опитаних, а у 2010 – 30,5 %) та «третина» (у 2007 році – 21,8 % опитаних, а у 2010 році – 19,8 %). Жінки більше, ніж чоловіки, схильні вважати, що жінок у парламенті має бути приблизно половина.

Як відомо, одним із типів заохочень або підтримувальних дій є гендерні квоти. Чи змінювалась громадська думка щодо впровадження гендерних квот в українському парламенті протягом 2005-2012 років?

Кількість тих, хто підтримує впровадження гендерних квот за сім років дещо зменшилась (див. табл. 1). Суттєва різниця спостерігається між кількістю тих, хто обрав категорію «підтримую» у 2008 та у 2010 роках, бо вона зменшилась на 3,7 %. Загалом кількість тих, хто підтримує даний механізм, зменшилась у період з 2005 по 2012 рр. на 7,8 %.

Імовірно, що підтримка чи не підтримка гендерного квотування може бути пов'язана із тією партією, за яку б проголосували громадяни на виборах, адже, враховуючи раніше розглянуті програми партій, не всі вони зосереджені на вирішенні гендерних питань. Для аналізу було обрано ті політичні сили, які були представлені у Верховній Раді VII скликання.

Найбільша підтримка гендерних квот серед прихильників/ць партії ВО «Батьківщина» – 57,4 %. Рівномірний розподіл маємо серед прихильників/ць інших політичних сил, вони підтримують впровадження гендерного квотування в межах 45 %. Можливо, загальна підтримка гендерних квот станом на 2012 рік зменшилась через те, що до влади прийшли ті політичні сили, які не мали на меті регулювання гендерної політики, принаймні так,

як зазначено у їхніх програмах. Висока ж підтримка гендерних квот серед прихильників/ць ВО «Батьківщина», імовірно, зумовлена сформованим образом жінки-лідерки, яка стоїть на чолі політичної партії, а отже, нівелює ряд упреждень стосовно некваліфікованості чи недостатньої освіченості жінок для діяльності у політичній сфері.

Думки експертного кола: чи варто запроваджувати гендерні квоти в Україні

Думки експертного кола: чи варто запроваджувати гендерні квоти в Україні

Для з'ясування експертних думок були проведені глибинні інтерв'ю. До експертного кола увійшли дослідниці та громадські діячки, які безпосередньо знаються на темі «гендер і політика».

Усі експертки висловились однозначно щодо необхідності участі жінок у політиці. **К. Левченко** (президентка «Ла Страда-Україна») зазначила: «Якщо ми говоримо про представницьку демократію, то мають бути представлені і жінки, і чоловіки».

Загалом експертки виокремили низку причин, через які жінки не мають змоги на рівні з чоловіками бути представленими на вищих щаблях влади. **Т. Марценюк** (доцентка кафедри соціології, Національний університет «Києво-Могилянська академія») зазначила, що високий рівень корумпованості у державі не дає змоги жінкам реалізувати свої права у сфері політики. Також було виокремлено медійний дискурс як такий, що сповнений упреждень стосовно жінок. **Т. Марценюк** зазначила два основні дискурси, у яких жінка може сприйматися суспільством: берегиня та барбі.

Окрім того, важливою є кількість публікацій про жінок та про чоловіків. Ось як про це сказала **О. Єна** (керівниця програми «Жінки-Лідери» Національного Демократичного інституту): «Якщо говорити про співвідношення публікацій про чоловіків і про жінок, або там, де жінки і чоловіки дають якісь коментарі, то це 20 % публікацій про жінок і з жінками та 80 % з чоловіками». Фактично, усі експертки виокремлювали стереотипні уявлення як один із основних чинників, що заважає жінкам реалізовувати свою кар'єру в публічному просторі.

Основними перешкодами на шляху жінок є корумпованість влади, гегемонне середовище чоловіків, недостатня освітня кампанія, що розвивала б лідерські якості, а також стереотипи

та брак економічних ресурсів.

На основі виокремлених пере-

сності застосування і освітніх підходів, й імплементації гендерних квот. **С. Хо-дакова** (голова правління ВООГО «Відкрите суспільство») також виступила за впровадження гендерних квот: *«Якщо ми подивимося на світову практику, то вона говорить, що використання квот збільшує зростання жінок у парламенті на 4,4 % протягом одного десятиріччя, тобто це досить позитивна міра, яка має свої результати».*

типні уявлення про традиційні жіночі ролі, нестача економічних ресурсів та відсутність належної освіти. Тому ті досягнення, які має на сьогодні гендерна політика в Україні, є дійсно важливою та невід'ємною частиною демократичного шляху країни. Враховуючи те, що лише одна політична партія сьогодні зберегла у своїх виборчих списках принцип того, що у першій десятці має бути 40 % кандидатів/ток тієї статі, яка менше представлена у Верховній Раді, то ми можемо говорити про певний прогрес. Адже під час попередніх скликань це питання взагалі не ставилося, а отже, і не вважалося важливим. Хоча зміна суспільної думки стосовно імплементації гендерних квот чи зміни кількості жінок у Верховній Раді відбувається доволі повільно, прогрес все одно є, тож є і перспектива покращення становища за умови застосування механізмів, згаданих експертками.

шкод респондентки наводили можливі варіанти вирішення проблеми малого представництва жінок у парламенті. Так, **Т. Марценюк** як швидкий метод назвала тренінги та введення лідерської освіти для жінок, за прикладом Швеції. **О. Єна** у своїх порадах робить акцент на інформаційній кампанії стосовно сприйняття жінки як лідерки.

Щодо самого типу квот, то експертки одностайно наголосили на необхідності для України саме законодавчих квот, бо в сучасних реаліях уявити, що кожна партія погодиться на впровадження добровільних партійних квот, майже неможливо. *«Мені здається, що в принципі, більш реалістично – любувати певні законодавчі квоти, але знову ж таки: Верховна Рада, де чоловіки становлять 90 %, не проголошує за те, щоб їх стало 80 %»* (**Т. Марценюк**). Таким чином, хоча б за умови примусу можливо досягти того, що жінки матимуть більше шансів пройти до парламенту.

До гендерних квот як до одного з механізмів, що необхідний для збільшення кількості політиків у Верховній Раді, експертки ставляться прихильно: *«Це є реалізація четвертої статті конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок про тимчасові спеціальні заходи»* (**К. Левченко**). Од-

Враховуючи думки експертної спільноти, бачимо, що перспективи реалізації політики гендерної рівності в Україні є. Для впровадження цієї політики одного

Отже, в українському суспільстві існує суперечлива ситуація у сфері гендерних відносин. Програми політичних партій, якщо і торкаються певних гендерних питань, загалом не відтворюють зацікавлення у збільшенні кількості жінок у політиці. Суспільство та громадські організації більшою мірою готові до прийняття таких дій, що в майбутньому створять умови для рівної участі жінок та чоловіків у політиці. Ураховуючи те, що близько половини українців та українок підтримують упровадження гендерних квот, а не менше 70 % вважають, що жінок має бути більше ¼ складу парламенту, то готовність суспільства до змін є. Тим більше, що і громадські організації активно пропагують механізми досягнення гендерного паритету.

«Світова практика говорить, що використання квот збільшує зростання жінок у парламенті на 4,4 % протягом одного десятиріччя, тобто ця позитивна міра має свої результати.»

нак жодна з респонденток не зазначила, що цей механізм є єдиним можливим для досягнення гендерної рівності. Основною ідеєю був наголос на комплекс-

механізму буде недостатньо, оскільки в суспільстві існує багато перешкод на шляху до досягнення гендерної рівності: це корумпованість влади, стерео-

¹ Гендерний паритет в умовах розбудови сучасного українського суспільства / [за ред. Т. Тележка] – К.: Український інститут соціальних досліджень, 2002 – 121 с.

² Women in national parliaments. World classification – 1st April 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ipu.org/wmn-e/arc/classif010413.htm>.

³ Результати волевиявлення встановлено [Електронний ресурс] / Голос України № 214, – 13 листопада 2012. – Режим доступу: <http://www.golos.com.ua/userfiles/file/131112/4-10-u.pdf>.

⁴ Центральна виборча комісія. Офіційний сервер [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/>.

⁵ Там само.

⁶ Там само.

⁷ Там само.

⁸ Там само.

⁹ Програма партії «Батьківщина» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://batkivshchyna.te.ua/?page=prog&sub=1>.

¹⁰ Програма «Партії регіонів» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://static.partyofregions.ua/uploads/document/file/4fe18a/4fe18a59c4ca42a829000001/program_party_of_regions.pdf.

¹¹ Програма Комуністичної партії України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kpu.ua/programmaкпу>.

¹² Програма партії «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://klichko.org/about/programma>.

ВО «БАТЬКІВЩИНА»: БАЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

ІРИНА ВАСИЛЕНКО, ВАЛЕНТИНА КОЛЕСНИК, ВІКТОРІЯ МУЛЯВКА

Незважаючи на те, що Україна підписала Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок¹ і зобов'язалася виконати Цілі розвитку Тисячоліття ООН, які передбачають встановлення гендерної рівності², де-факто чітких механізмів подолання нерівності між жінками та чоловіками, так і не було запроваджено³. Тож ця проблема для українського суспільства наразі залишається невирішеною, що свідчить про актуальність її глибокого дослідження.

За даних обставин особливо цікавим є ставлення ВО «Батьківщина» до питань забезпечення гендерної рівності в Україні: ця партія є єдиною представленою в парламенті політичною силою, яку очолює жінка. Ураховуючи цей достатньо прогресивний факт, ми маємо на меті простежити, яким чином залученість жінки до найвищого рівня управління партією відтворюється на різних щаблях адміністративної влади.

Ми провели експертні інтерв'ю з трьома представниками ВО «Батьківщина» на різних адміністративних рівнях: Переяслав-Хмельницької міської ради, Переяслав-Хмельницької районної ради і Верховної Ради. Експерти були опитані методом сфокусованого напівструктурованого інтерв'ю. Також у дослідженні використовується аналіз представництва жінок у партії, програмних документів і медійного висвітлення політики ВО «Батьківщина» стосовно забезпечення рівних прав і

можливостей для жінок і чоловіків.

Аналіз програмних документів ВО «Батьківщина» щодо питань гендерної рівності

Програма ВО «Батьківщина», в основному, не торкається питань гендерної рівності, за винятком деяких пунктів, що стосуються соціальних пріоритетів. Серед них наявне таке положення: «забезпечити реальну рівноправність з чоловіками жінок України, їхню участь в управлінні державою, регіонами, трудовими колективами, сільськими громадами та структурами місцевого самоврядування, ефективну державну підтримку материнства й дитинства, соціальний захист багатодітних сімей, посилення боротьби з безпритульністю дітей, перехід інтернатної системи на виховання сиріт у фостерних сім'ях та сімейних дитячих будинках»⁴. Як видно з цього завдання, гендерні питання і питання сім'ї містяться в одному пункті. Не зрозуміло, за якими критеріями укладачі Програми визначали занесення цих різних питань в одне спільне. Можна припустити, що для партії забезпечення гендерної рівності і питання боротьби з безпритульністю дітей є пов'язаними. Однак, імовірно, що цей пункт є лише декларацією, адже розуміючи масштабність проведення необхідних заходів для подолання як гендерної нерівності, так і проблеми безпритульності, навряд чи можна було б об'єдну-

вати ці пункти. Крім цього, декларативність таких заяв підтверджується відсутністю чітко прописаних механізмів вирішення проблеми гендерної нерівності.

У Програмі партії також зазначається, що невідкладне завдання в гуманітарній сфері – «сприяти формуванню провідної ролі й місця жінок у демократизації та гуманізації нашого суспільства, в розвитку освіти, науки, медицини, сфери обслуговування, у народному підприємстві, в місцевому самоуправлінні»⁵. Однак це формулювання не можна вважати коректним, адже в Україні жінки і так на достатньому рівні представлені у перелічених сферах. До того ж, у цьому завданні відтворюються гендерні стереотипи; адже чомусь не визначаються такі завдання як сприяння представленості жінок в економічній чи політичній сферах державного рівня, а не тільки місцевого.

Медійне висвітлення політики ВО «Батьківщина» стосовно забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків

Якщо дослідити, як у медіа представлена партія «Батьківщина», то гендерна тематика навряд чи буде першою у списку. Проте все ж є кілька яскравих висвітлень гендерної політики партії в газетах та журналах. Приміром, спершу можна знайти, що члени партії занепокоєні гендерною ситуацією в країні. «Ситуація з гендерною рівністю в Україні залишає бажати кращого», – про це заявив депутат від фракції «Батьківщина» Борис Тарасюк під час зустрічі з представником Європейського парламенту Данутою Гюбнер. Він зазначив, що рівень представництва жінок у Верховній Раді не відповідає європейським і світовим показникам»⁶.

Згодом газета «Голос України» висвітлювала події парламентських слухань з теми «Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», на яких Олена Кондратюк, співголова міжфракційного об'єднання «Рівні можливості» та за сумісництвом членкиня партії «Батьківщина», звернула увагу на те, що в питаннях гендерної

рівності в Україні часто-густо дали слів справа не йде. Три жінки в українському уряді – це збіг обставин, а не політична доцільність. Депутатка закликала напередодні президентських виборів прийняти закон про рівне представництво чоловіків та жінок у парламенті – щоб у виборчих списках було представлено не менш як 30 % і не більш як 70 % представників однієї статі»⁷.

Загалом в медіа не дуже багато новин, що стосуються гендерної політики ВО «Батьківщина», але ті, що є, висвітлюють її з гарного боку, як таку, що активно сприяє впровадженню гендерної рівності та введенню гендерних квот.

Загальне ставлення до гендерної нерівності представників ВО «Батьківщина»

Ставлення представників ВО «Батьківщина» на різних адміністративних рівнях до гендерної нерівності загалом відтворює програму партії, яка, натякаючи на необхідність ліквідації гендерної дискримінації, не пропонує конкретних механізмів її здійснення. Проголошуючи популістські ідеї рівності чоловіків і жінок, у своїй мові депутати не уникають еле-

«Коли жінка в залі, то чоловіки більш підтягнуті. Вони більш сконцентровані. Ну самець є самець... Вони хочуть подобатися жінкам.»

ментів сексизму та відтворення гендерних стереотипів, кожен по-своєму пояснюючи відмінності між статями, що виправдовують гендерну сегрегацію праці.

Зокрема, як зазначає депутат Верховної Ради: «Ну звісно підтримую [ідею гендерної рівності] (примітка автора). Всі ж ми люди, і всі заслуговують на рівні права і однакове ставлення до себе. Інша ж справа – це те, що все ж таки жінки і чоловіки досить різні, тому вимагати від них одного й того самого неможливо».

Також підтримуючи ідею гендерної рівності, голова Переяслав-Хмельницької районної ради зазначає: «Якщо з чоловіком на рівні керівника говорити, там сказати можна і крутішим словом, то жінка це вже сприймає як якусь-там нерівність, можливо».

Подібну думку відтворює і пред-

ставник ВО «Батьківщина» на місцевому рівні: «Рівні повинні бути перед законом всі, і я підтримую рівність. Я просто кажу, що не завжди там, де повинні бути чоловіки, повинні бути жінки».

Така невідповідність між установками експертного кола (окрім того, що підтримка ідеї гендерної рівності може бути нічим більшим ніж демагогією) яскраво демонструє той факт, що депутати до кінця не усвідомлюють всю суть проблеми гендерної дискримінації та її укоріненість у соціумі, самостійно відтворюючи поширені у суспільстві стереотипи про відмінність між чоловіками та жінками, яка породжує нерівність.

Залученість жінок до конкретної адміністративної структури

Представник ВО «Батьківщина» районного рівня зазначає: «Я не бачу, щоб в нас були утиски жінок, якщо в нас жінки очолюють і центр зайнятості, і казначейство, і пенсійний фонд, і відділ освіти». Представник міського рівня продовжує цю думку: «У нас в основному переважає більше жінок, навіть у нас у бюро міської партійної організації на сьогоднішній день всього... двоє мужчин, а троє жінок».

Представник державного рівня не зміг надати однозначної кількісної інформації стосовно залученості жінок до адміністративної структури, в якій працює він сам. Однак депутат зміг пояснити, чому у Верховній Раді так мало жінок. Ці причини начебто зводяться до великого навантаження і незацікавленості жінок політикою.

Експерт міського рівня жалкує з приводу невеликої кількості жінок у раді: «Коли жінка в залі, то чоловіки більш підтягнуті. Вони більш сконцентровані. Ну самець є самець... Вони хочуть подобатися жінкам». У цій тезі видно, що питання гендерної рівності може бути використане з метою ствердження ще більшої нерівності і усталення вже існуючої дискримінації жінок. На думку експерта міського рівня, жінка в політиці – особа, що сприяє кращій роботі чоловіків, а не самостійна особистість, яка здатна приймати власні рішення. Окрім цього, проведення паралелі між чоловіками і жінками та самцями і самками є проявом біологічного детермінізму, котрий су-

перечить гендерній теорії і соціальному конструктивізму, що орієнтовані на вирішення питання гендерної нерівності і дискримінації. Варто виділити ще одну тенденцію у відповідях експертів. Усі вони кажуть, що якщо б знайшлась така жінка, яка була активна, працювала, цілеспрямована, то вона змогла б стати політикинею за будь-яких умов.

У вище представлених цитатах ми бачимо різні розуміння того, чи готова громада/суспільство до того, щоб жінки активно діяли у сфері політики. Одні кажуть, що не готове, інші висловлюють протилежну думку. Однак, імовірно, однозначної відповіді на це питання немає, адже досі не були створені умови для того, щоб жінки потрапили за межі «скляної стелі» у тій кількості, яка б дозволила їм активно представляти інтереси українського жіноцтва.

Ставлення до гендерних квот

Відповідаючи на цей блок запитань, респонденти починали плутатися в словах, забувати свої попередні репліки і загалом поводитися дещо метушливо, тільки зачувши словосполучення «гендерні квоти». І це при тому, що члени саме цієї партії запропонували законопроект про їхнє введення.

Представник районної ради зазначив, що до квот депутат ставиться негативно, бо вважає, що ми «не готові ще і в плані гендерної політики». Представник міської ради механізмів забезпечення гендерної рівності не називає, бо, на його думку, їх нема, але пропонує «втілювати через те, як жінка себе може розкривати як особистість, як політик. Якщо є громадська організація через які жінки можуть завітатися на телеекрані, показати, свою думку донести, то тоді якщо навіть і законодавчо не буде прописано, жінки будуть більше не просто йти в політику, а жінок будуть обирати у політиці». Тобто «життя потопаючих – справа рук самих потопаючих». Ставлення до гендерних квот у респондента було однозначне: «Я вважаю, що нам цього не треба робити. Може жінкам дійсно краще мати своє жіноче щастя, сидіти десь дома?». Це в котрий раз свідчить про консервативність та схильність до стереотипізації жінок з боку деяких наших депутатів.

Нарешті, депутат Верховної Ради самостійно назвав такі механізми, як «створення комітетів та введення

санкцій, а також можна запропонувати впровадження освітніх курсів, метою яких буде пропагування рівності між чоловіками та жінками». Стосовно

депутати всіх рівнів проти введення гендерних квот, незважаючи на те, що члени їхньої партії, з якими вони мали б поділяти погляди на суспільне життя,

«Жінки все ж не є достатньо політично активними, тому всі ці квоти буде важко заповнити, та й це як мінімум несправедливо по відношенню до чоловіків, бо їм треба наполегливо пробиватися до бажаної позиції, в той час як від жінки вимагатиметься лише з'явитися і мати бажання брати участь.»

квот респондент схиляється до того, що в Україні їх вводити не варто, бо «жінки все ж не є достатньо політично активними, тому всі ці квоти буде важко заповнити, та й це як мінімум несправедливо по відношенню до чоловіків, бо їм треба наполегливо пробиватися до бажаної позиції, в той час як від жінки вимагатиметься лише з'явитися і мати бажання брати участь».

Тож можна сказати, що опитані

активно просували законопроект про вищезгадані квоти. Також респонденти у своїх відповідях часто стояли на сексистських позиціях, відтворювали гендерні стереотипи та типові уявлення про те, що «має» робити жінка.

Висновки

Вивчивши програмні документи, переглянувши, як у медіа відображається політика партії та

поспілкувавшись з її представниками, можна узагальнити гендерну політику ВО «Батьківщина» як переважно теоретичну. Незважаючи на те, що найвищу структурну позицію посідає Юлія Тимошенко, жінки не представлені у першій десятці партії. Положення, зазначені у програмі, які стосуються питань гендерної рівності, є декларативними, бо не визначають конкретних механізмів застосування. Також, окрім активного просування законопроектів про введення гендерних квот, особливої активності у напрямку досягнення рівності між чоловіками та жінками помічено не було.

Загалом, усі респонденти погоджувалися, що чоловіки і жінки мають бути рівними, проте не вважали, що в Україні наразі існує гендерна нерівність, та відтворювали стереотипи через розділення професій чи спеціальностей на жіночі та чоловічі.

За суб'єктивною оцінкою респондентів, жінок у партії дійсно мало, проте у цьому, на їхню думку, винні самі жінки, бо вони є недостатньо зацікавленими в політиці та безініціативними. Хоча навіть ті, що є, за словами респондентів, виконують переважно декоративну функцію, надихаючи чоловіків на роботу.

І, нарешті, всі троє респондентів вважають використання методу гендерних квот в Україні недоречним, переважно через те, що їх буде проблематично заповнити, а якщо це і буде можливо, то здебільшого некваліфікованими політиками. Квоти вони розглядають як певного роду дискримінацію проти чоловіків.

¹ Комітет CEDAW, матеріали стосовно України: Committee on the Elimination of Discrimination against Women, 45th session (18 January - 5 February 2010) – Geneva, Palais des Nations, Salle XVI – Ukraine. Режим доступу: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cedaw/cedaws45.htm>.

² Забезпечення гендерної рівності / Цілі Розвитку Тисячоліття: Україна 2000 + 7. – К.: ПРООН, 2007. – С. 73-78. – Режим доступу: <http://www.ukraine2015.org.ua/img/library/MDGs%202007%20Report%20FIN%20ukr.pdf>.

³ Дискримінація жінок в общественній і політичній житті. Альтернативний звіт про виконання в Україні Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації в отношении жінок / [ВОО «Женский консорциум Украины»]. – К., 2008.

⁴ Програма ВО «Батьківщина». Режим доступу: <http://www.batkivshchyna-kievobl.com.ua/ru/text/programma>.

⁵ Там само.

⁶ «Батьківщині» не вистачає жінок у Раді [Електронний ресурс] / «Дзеркало тижня. Україна». – 25 січня 2013. – Режим доступу: <http://dt.ua/POLITICS/batkivschini-ne-vistachaye-zhinok-u-radi.html>.

⁷ Шевченко А. Якщо у владі буде більше жінок, буде більше турботи держави [Електронний ресурс] / Анна Шевченко // «Голос України». – 16 жовтня 2013 р. – Режим доступу: <http://golosukraine.com/publication/politika/ukrayina/17343-yaksho-u-vladi-bude-bilshe-zhinok-bude-bilshe-turb>.

НАШЕ АВТОРСЬКЕ КОЛО

Василенко Ірина – студентка Національного університету «Києво-Могиллянська академія», спеціальність – соціологія.

Дослідницькі інтереси: географічна і професійна мобільність, становище жінок у суспільстві.

Контакти: irianviv@gmail.com

Гриценко Ганна – соціологиня, редакторка інтернет-видання «Товаришка».

Дослідницькі інтереси: гендерні дослідження, консерватизм, радикальний націоналізм.

Контакти: anneken@gmail.com

Карась Тетяна – магістрантка Національного університету «Києво-Могиллянська академія», спеціальність – соціологія.

Дослідницькі інтереси: гендерні відносини у політичній сфері, соціологія політики.

Контакти: tetianakaras@gmail.com;
skype: tetyashik

Карпов Володимир – технічний адміністратор дистанційних онлайн-проектів і адміністратор веб-сайту ПІАЦ «КРОНА».

Дослідницькі інтереси: гендерні дослідження, глобалізація, дистанційне навчання.

Контакти: vladimir.tasso@gmail.com

Колеснік Валентина – магістрантка Національного університету «Києво-Могиллянська академія», спеціальність – соціологія.

Дослідницькі інтереси: гендерні та квір-студії.

Контакти: hrenovina13@gmail.com

Курлович Аліна – власна кореспондентка, волонтерка ПІАЦ «КРОНА», студентка Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, спеціальність – українська мова і література, редагування освітніх видань.

Дослідницькі інтереси: історія і досягнення жінок, гендерна теорія, журналістика, поетика.

Контакти: miss.alinkakoval@mail.ru

Марценюк Тамара – кандидатка соціологічних наук, доцентка кафедри соціології Національного університету «Києво-Могиллянська академія».

Дослідницькі інтереси: соціологія гендеру, соціальна структура суспільства, гендерні відносини та гендерна політика (в Україні та Швеції); соціальна нерівність і соціальні проблеми; жіночий, чоловічий та ЛГБТ рухи; розмаїття (diversity)

Останні проекти: Гендер, нація та революція: роль жінок у протестах на ЄвроМайдані 2013-2014; розробка навчальної програми з питань недискримінації і гендерної рівності для учасників «Ініціативи з розвитку аналітичних центрів України».

Контакти: tarakuta@gmail.com

Мулявка Вікторія – волонтерка ГО «Центр Дослідження Суспільства», студентка Національного університету «Києво-Могиллянська академія», спеціальність – соціологія.

Дослідницькі інтереси: політична соціологія, соціологія освіти.

Контакти: victory896@gmail.com;

skype: victoria.mulyavka

Струк Людмила – магістрантка Національного університету «Києво-Могиллянська академія», спеціальність – політологія.

Дослідницькі інтереси: гендер і політика, гендерний аналіз представництва в органах державної влади, забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, забезпечення прав меншин і дискримінованих груп.

Контакти: lyudastruk@gmail.com;
skype: liudmylastruk (Liudmyla Struk)

Троян Ірина – студентка Національного університету «Києво-Могиллянська академія», спеціальність – соціологія.

Дослідницькі інтереси: публічна соціологія, гендерні студії.

Контакти: irinatroian@gmail.com

ШАНОВНІ ЧИТАЧКИ ТА ЧИТАЧІ!

Наступне число гендерного журналу «Я» буде дещо незвичним, адже ми не присвячуємо його певній темі.

На сторінках майбутнього випуску планується публікація **найактуальніших на сьогодні матеріалів з гендерної проблематики**, при цьому власне тема може бути запропонована Вами будь-яка.

Якщо Ви вважаєте, що саме Ваша стаття зараз є «на часі», повідомте, будь-ласка, редколегію про намір розмістити її на сторінках журналу «Я».

Для цього до 7 грудня 2014 року на адресу oleg.maruschenko@gmail.com треба надіслати листа у довільній формі (з поміткою «Для публікації у журналі «Я»).

У подальшому робочому листуванні буде узгоджена дата подання повнотекстової версії статті.

Шановні читачки та читачі!

У попередньому номері гендерного журналу «Я» № 1 (35)/2014 ішлося про таке:

«ПОШУКИ ГЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ ЯК ... СПОСІБ «ПРОВЕСТИ ВІЛЬНИЙ ЧАС» В ГРОМАДСЬКІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ». Авторка: Аліна Курлович. Стаття розкриває зміст нового методичного посібника для освітян «У пошуках гендерного виховання», створеного ГІАЦ «КРОНА», та описує важливі й цікаві моменти його публічних презентацій в освітянській аудиторії. С. 4-6.

«ГЕНДЕРОВАНЕ ДОЗВІЛЛЯ: ЧОМУ ЖІНКИ І ЧОЛОВІКИ ПО-РІЗНОМУ ПРОВОДЯТЬ ВІЛЬНИЙ ЧАС?». Авторка: Ксенія Адамська. Яким чином відрізняється дозвілля чоловіків та жінок в Україні? Чим зумовлена ця різниця? Як співвідноситься дозвілля з іншими соціальними явищами? С. 7-10.

«ПОКА ОН НА РАБОТЕ. МЕТРОНОМ ЖЕНСКОЙ ЖИЗНИ». Авторки: Микаэла, Полина Кальницкая. Это перформанс о затратах и усилиях, которые не восполняются. О невидимой женской работе и о прощании с мечтами. Об опыте разрушения себя в попытке удержать иллюзии. О «двойной петле», в которую загоняют женщин. С. 11-13.

«ЖІНКИ ТА ЧАС: МІЖ ЕФЕКТИВНИМ МЕНЕДЖМЕНТОМ ТА ТУРБОТОЮ». Авторка: Олена Стрельник. Матері, які працюють, є першими жертвами пришвидшених темпів життя, що спонукають їх стати «експертками з часу та руху». С. 14-16.

«ЖІНОЧА СОТНЯ НА МАЙДАНІ». Авторка: Ніна Потарська. Обираючи назву «Жіноча Сотня», авторки, за їх словами, навмисне демонстрували свою причетність до Майдану та певним чином вбудовувались у його тіло, але лише для можливості критикувати його публічно як безпосередні учасниці. С. 17-20.

«СВІТ В НЕРІВНОСТЯХ І ДОСЯГНЕННЯХ». Ведучий рубрики: Володимир Карпов. Резонансні тематичні новини з усього світу. С. 21.

«ОТДЫХАТЬ КУЛЬТУРНО МЫ УМЕЕМ?»: ГЕНДЕРНЫЙ АНАЛИЗ СОВЕТСКОГО ДОСУГА ПО МАТЕРИАЛАМ ЖУРНАЛА «КРОКОДИЛ» В 1966 – 1972 ГГ.». Авторка: Татьяна Мищенко. Анализ гендерных аспектов досуга на страницах журнала «Крокодил» указывает, что женщины не получали значительного резерва свободного времени в силу сложившегося уклада домашнего труда и отсталой сферы бытового обслуживания. С. 22-25.

«FOR LADIES ONLY» – НОВОЕ ИЛИ ХОРОШО ЗАБЫТОЕ СТАРОЕ?». Авторка: Юлиана Демина. Несмотря на исключительно положительный опыт путешествий, всегда есть ощущение, что в туризме как таковом присутствует гендерное неравенство. С. 26-29.

«ЕСТЕТИКА ДОЗВІЛЛЯ ТА ГЕНДЕРНА АСИМЕТРИЯ». Авторка: Галина Фесенко. Структура бюджету країни, областей, міст визначає, які з бажаних дозвіллевих практик чоловіки і жінки можуть реалізувати, а які ні. Щоб зменшити негативний вплив цього чинника, застосовується гендерне бюджетування. С. 30-32.

«ВЕДЬМЫ-2014: ХОББИ, СТИЛЬ ЖИЗНИ ИЛИ СВОБОДА?». Авторка: Елена Малахова. Всегда ли женщине, для того, чтобы почувствовать себя свободной в современном мире, нужно пройти по горящим углям? С. 33-34.

«ЩО ХОВАЄТЬСЯ ПІД ЯСКРАВОЮ ОБКЛАДИНКОЮ?». Авторка: Наталія Дев'ятко. Читання є «складною» розвагою, але саме книги можуть не тільки розважати, а й навчати, розвивати особистість, давати досвід, якого людина може й не набути в реальності. С. 35-38.

Електронну версію цього номера Ви можете знайти на нашому порталі www.krona.org.ua

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТАЛ

- Велика електронна бібліотека книжок, збірників, посібників, матеріалів та статей з гендерної тематики
- Можливість пройти дистанційне онлайн-навчання на двох рівнях – базовому і поглибленому
- Резонансні тематичні новини з усього світу
- Експертні публікації та коментарі
- Аудіо- та відеоматеріали
- Електронна версія всіх номерів гендерного журналу «Я»
- Гендерне законодавство і глосарій
- Електронна версія власних видань нашого центру

А також багато іншої інформації та сервісів для всіх, хто цікавиться гендером.

Для пропозиції матеріалів достатньо надіслати статтю або просто повідомлення в будь-якому зручному для Вас форматі на адресу center.krona@gmail.com

Наш інтернет-портал передбачає широкую участь дописувачів – фахівців, що формують якісну базу знань, в якій у демократичному стилі і різних комунікаційних формах розглядаються актуальні на сьогоднішній день в Україні гендерні питання.

У ПОШУКАХ ГЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ

(російською мовою)

Методичний посібник пропонує в легкій і захопливій формі замислитися над сутністю сучасного навчально-виховного процесу, усім разом – педагогам дитячого садка і школи, батькам, адміністрації – пошукати шляхи та способи реалізації гендерного виховання, щоб створити умови для всебічного розвитку наших дітей, допомогти їм вирости щасливими й успішними.

У книзі докладно описано можливі напрями такої роботи у межах перших двох ступенів освіти. Особливістю видання стало те, що його авторський колектив – це люди, які саме й працюють у дитсадках і школах, а також в університетах, і які спілкуються з різновіковою аудиторією. Їхній особистий досвід практичної реалізації гендерного виховання надасть реальну допомогу тим, у кого є бажання впроваджувати подібні інновації у своїх навчальних закладах.

Посібник буде корисний усім, хто працює в дошкільній і шкільній освіті, студентству педагогічних спеціальностей, батькам, бабусям і дідусям, дітям, усім, хто цікавиться гендерною тематикою, проблемами сучасної освіти й виховання.

Електронна версія видання доступна на нашому порталі www.krona.org.ua. Отримання друкованої версії можливе за попередньою домовленістю.

